

Z DZIEJÓW CHRZEŚCIJAŃSTWA W MOŁDAWII I NA BUKOWINIE DO XX WIEKU

Jeszcze przed dotarciem chrześcijaństwa na ziemi Daków, tereny te zamieszkiwały pogańskie plemiona Geto-Daków. Na wzór plemion indoeuropejskich cechował ich politeizm. Liczne starożytne źródła informują nas o praktykach rytualnych, które odnosiły się do czczonego przez nich bóstwa Zamolxis lub Gebeleizis¹. Wierzyli, że wtajemniczeni jak i ich następcy, jako zaproszeni na ucztę rytualną, przez śmierć przenoszą się w miejsce gdzie w obecności naczelnego bóstwa Zamolxis będą żyć wiecznie. Co pięć lat losowo wybierali posłańca, który miał przekazać bogu Zamolxis wszystkie ich prośby. Odprawianie to było aktem rytualnym i kontynuowało ucztę rytualną, w której brali udział wtajemniczeni².

1. Przyjęcie i rozwój chrześcijaństwa w Dacji

Uwzględniając przesłanki archeologiczne i historyczne, należy stwierdzić, że chrześcijaństwo dotarło na terytorium dzisiejszej Rumunii jeszcze za czasów apostołskich, dzięki działalności św. Andrzeja Apostoła, który swoją aktywnością misyjną objął tereny Dacji Pontyjskiej, pierwotna nazwa prowincji rzymskiej Scitia Minor (terytorium

¹ Grecki pisarz Strabon opisuje, że Zamolxis, jako uczeń Pitagorasa, nauczył się przewidywać wydarzenia na podstawie obserwacji ciał niebieskich. Potem zaś udał się na świętą górę Konaigon, gdzie prowadził samotne życie w opuszczonej grotcie, przyjmując na rozmowę jedynie króla i kapłanów, którzy czcili go jako boga. Znany jest również kult Apollosa, Zeusa oraz Artemis wśród plemion Geto-Daków, co wskazuje, że ich religia nie była monoteistyczna. Zob. E. D u m e a, *Originile creștinismului în Scythia Minor (Dobrogea)*, Iași 2006, s. 2; I. V l ä d u c ă, *Pagini din istoria neamului românesc*, Suceava 2012, s. 34-35.

² E. D u m e a, *Creștinismul în Scythia Minor între secolele al IV-lea și al VI-lea*, Iași 2006, s. 4.

dzisiejszej Dobrudży)³. Dzieje omawianej prowincji, były w okresie apostołskim uwarunkowane ekspansją terytorialną cesarstwa rzymskiego⁴. W drugiej połowie I wieku, półwysep Bałkański był miejscem apostołskiej działalności misyjnej, później zaś, począwszy od rządów cesarza Aureliusza, schronieniem dla wielu chrześcijan, którzy uciekali przed prześladowaniami⁵.

Obecność św. Andrzeja na terytorium Dobrudży oraz przyjęcie chrześcijaństwa w czasach apostołskich potwierdzają między innymi: Hipolit Rzymski⁶, Tertulian⁷, Orygenes⁸ i Euzebiusz z Cezarei⁹. Histo-

³ Scythia Minor (Scythia Minor), to prowincja w południowo-wschodniej części aktualnej Rumunii. Scytowie przybywszy ze wschodu, wycisnęli piętno na życie rodzimej ludności. Dacja Pontyjska, terytorium gdzie Scytowie przez cztery wieki, od 700 do 300 r. przed Chr., posiadali trwale miejscowości, otrzymała w okresie ekspansji romańskiej nazwę Scythia Minor. Zarówno dla Greków jak i Rzymian, granice tego terytorium wyznaczało Morze Czarne i rzeka Dunaj. Od strony północno-wschodniej ta sama rzeka wyznaczała granice do pozostałej części Scyccii, (Scythia Maior). Prowadzona nieustanna kampania ekspansyjna rzymian doprowadziła w 46 r. po Chr., włączenie Scythii Minor do rzymskiej prowincji Moesia. Po wygranych wojnach z dakami w 101 i 106 r., cesarz Trajan ustanowił w Dacji prowincję rzymską. Zob. I. V l ä d u c ä, *Pagini...*, s. 34-35.

⁴ Ekspansja cesarstwa rzymskiego na południe od Dunaju wzrastała systematycznie. Zajęli Trację 68 r. przed Chr., Grecję w 146 r. przed Chr. oraz Iliricum w 118 r. przed Chr. Ustanawiając nową prowincję Moesia w 6 r. p. Chr. swoimi granicami sięgali nad brzeg Dunaju. Zob. Tamże, s. 39.

⁵ D. P r o t a s e, *Romanizarea și creștinismul-componente de bază ale continuității etno-culturale în spațiul daco-roman*, „Studia Historica et Arhaeologica in Honorem Magistrae Doina Benea”, t. 6, Timișoara 2004, s. 316.

⁶ W swojej pracy *O dwunastu apostołach* Hipolit zapisał: „Andrzej głosił (Ewangelię) scytom i trakom”. *Fontes historiae Dacoromaniae*, t. 1, București 1964, s. 713.

⁷ W swoim dziele *Adversus iudeos* Tertulian wymienia narody, które przyjęły chrześcijaństwo jeszcze w I wieku, wśród nich wspomina daków, scytów i sarmatów. Zob. G. M. I o n e s c u, *Istoria Bisericii Românilor din Dacia Traiană. Origini 44-678 p. Christ*, București 1906, s. 109.

⁸ Orygenes, pisze 20 lat po Tertulianie i poświadcza, że chrześcijaństwo jest głoszone wśród daków, scytów i sarmatów, zaliczając wszystkie te plemiona do tzw. *Barbaros*. W Księdze II *Komentarzy do Księgi Rodzaju* zaznacza: „Gdy święci Apostołowie i uczniowie naszego Zbawiciela rozeszli się po całym świecie, Tomasz, jak podaje tradycja (przez losowanie), otrzymał Persję, zaś Andrzej Scythię”. Zob. J. Z e i l l e r, *Les origines chrétiennes dans les provinces danubiennes de L'Empire romain*, Paris 1918, s. 29.

⁹ W swoim dziele *Historia Ecclesiastica* w księdze III, wiersze 1-2, Euzebiusz z Cezarei przejmując znaną już Orygenesowi tradycję, umieścił następujący zapis: „Tymczasem święci Zbawiciela naszego apostołowie i uczniowie rozproszyli się po całej ziemi. Tomasz, jak mówi podanie, z woli Bożej dostał w udziale Partję, Andrzej Skitję, Jan Azję, gdzie też

rycy zaznaczają, że św. Andrzej ewangelizował w nadmorskich portach Callatis (Mangalia), Tomis (Constanța) i Istropolis lub Istros (w pobliżu Caranasuf), które były dawnymi koloniami greckimi¹⁰. Historycy, uwzględniając misję św. apostoła, podkreślają jak ważną rolę odegrał w procesie ewangelizacji ludności zamieszkującej w Scitia Minor, konsolidując nowe gminy przez ustanowienie prezbiterów i biskupów, których siedzibą stało się główne miasto Tomis¹¹.

Na początku II wieku, przez włączenie Dacji do Imperium Romanum i przeprowadzoną na szeroką skalę, akcję kolonizacyjną, wzrosła znacząco liczba chrześcijan. Sprowadzając kolonistów rzymskich do nowej prowincji, cesarz Traian (98-117) miał na uwadze z jednej strony, by nowi mieszkańcy Dacji wywodzili się z kręgów kultury romańskiej, z drugiej zaś, nowy kordon graniczny, zabezpieczający cesarstwo przed najazdami barbarzyńskimi, mieli tworzyć chrześcijanie z całego ówczesnego imperium, celem ograniczenia ich działalności oraz oczyszczenia społeczeństwa z tej nauki, która stanowiła zagrożenie dla religii państwowej¹². Miejscem sprawowania kultu były liczne świątynie (bazilica), które budowano nie tylko w większych miastach (polis), ale także w niektórych wioskach. Badania archeologiczne potwierdzają, że taka sieć kościołów powstała w szczególności tam, gdzie w pierwszym okresie koncentrowała się ludność rzymska i proces romanizacji był intensywniejszy¹³.

Okres przedkonstantyński charakteryzują liczne prześladowania chrześcijan, co nie ominęło wyznawców Chrystusa, zamieszkałych w karpacko-dunajsko-pontyjskiej prowincji. Liczne martyrologia przed-

przebywał i w Efezie życia dokonał?. Zob. *Fontes historiae Dacoromaniae*, t. 1, Bucuresti 1964, s. 717; J. Zeiller, *Les origines...*, Paris 1918, s. 28-29.

¹⁰ C. Auner, *Predicat-a un apostol in Romania?*, „Revista catolică” 1(1912), s. 40-58.

¹¹ Tomis było najważniejszym miastem i zarówno stolicą w Scitia Minor. Tutaj mieściła się siedziba biskupa, o charakterze Kościoła prymacjalnego dla całej naddunajskiej prowincji, gdzie powstała swego rodzaju federacja pontyjska *pentapolis*, która skupiała miasta: Tomis, Histria, Calatis, Dionisopolis i Odessos, do których później włączono miasto Messembria, i tak powstała nowa organizacja *hexapolis*. Zob. V. Pârvan, *Contribuții epigrafice la istoria creștinismului dacoroman*, București 1911, s. 71-72; E. Duménil, *Creștinismul...*, s. 24.

¹² G. M. Ionescu, *Istoria Bisericii Românilor...*, s. 53-55.

¹³ A. Rădulescu, *Bazilici și monumente creștine în contextul etnogenezei românești din sec. III-IV, în Dobrogea*, [w:] *Monumente istorice și izvoare creștine*, Galați 1987, s. 77-90.

stawiają dako-romańskich męczenników, co jest dowodem na rozwiniętą formę życia chrześcijańskiego, które obejmowało wszystkie warstwy społeczne, od rolników, żołnierzy po wysokich cesarskich urzędników¹⁴.

Kolejnym etapem w procesie utrwalenia świadomości chrześcijańskiej wśród dako-rzymian, to sprowadzenie w połowie III wieku na terytoria naddunajskie, chrześcijańskich jeńców wojennych przez Gotów, którzy w latach 250-253 kilkakrotnie najeżdżali prowincję romańskie¹⁵. Za czasów cesarza Aureliusza (161-180), z południa od Dunaju, duża liczba schryścianizowanych Geto-Daków znalazła schronienie w opuszczonej przez Rzymian Dacji. Należy dodać że w połowie IV wieku, Gotowie zajęli tereny Siedmiogrodu i choć należeli do plemion pogańskich, to pewnym sukcesem okazała się akcja chrystianizacyjna biskupa Wulfilasa, który ewangelizował w szacie ariańskiej¹⁶. Było to możliwe ze względu na dwa ważne wydarzenia dotyczące sfery kościelno-politycznej: edykt Mediolański z 313 r. oraz nałożenie traktatu pokojowego w 332 r., Gotom i innym narodom pogańskim¹⁷.

Spośród biskupów, którzy rozwinęli intensywną działalność misyjną na terytoriach naddunajskich, wyróżnił się św. Niceta biskup Remesiany, który czterdzieści lat intensywnie pracował wśród dako-rzymian, konsolidując świadomość zależności od Rzymu i hamując

¹⁴ Za czasów Dioklecjana, w 290 r., podczas prześladowania chrześcijan w Halmyris (obecnie Dunavăț) ponieśli śmierć męczeńską Epictet i Astion. Spisany protokół wskazuje, że biskupem i zwierzchnikiem Kościoła w dako-romańskiej prowincji Scythia Minor jest Evangelicus. Zob. I. V l ă d u c ă, *Pagini...*, s. 54-55. Źródła hagiograficzne greckie i łacińskie wskazują nam imiona męczenników z Tomis, z czasów prześladowań cesarzy Dioklecjana (284-305) i Licyniusza (307-324). Śmierć męczeńską poniosło ponad 120 osób, w miejscowościach Tomis, Noviodunum, Dinogetia, Axiopolis, Niculițel i w innych miastach. Zob. C. A u n e r, *Martirii Dobrogeni*, „Revista Catolică” 1(1912), nr 2, s. 277-291; E. D u m e a, *Martirii din Scythia Minor (Dobrogea)*, Iasi 2006, s. 1 (mps); G. M. I o n e s c u, *Istoria...*, s. 123-127; S. D. C â r s t e a, *Creștinismul românesc din primele secole. Puncte de vedere*, „Revista Teologica” 2(2008), s. 122-134.

¹⁵ N. I o r g a, *Istoria bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, Vălenii de Munte 1908, s. 8.

¹⁶ Działalność biskupa Wulfilasa skupiła się wokół jednego ze szczepów gockich, mianowicie Wizygotów, którzy zamieszkiwali terytoria wschodnich Karpat, obejmujące głównie: Besarabię, Mołdawię, Wołoszczyznę i częściowo Siedmiogród. Zob. G. M. I o n e s c u, *Istoria...*, s. 138-341.

¹⁷ A. L. T ă u t u, *Creștinismul la români*, [w:] *Biserica Română Unită două sute cincizeci de ani de istorie*, Madrid 1952, s. 7.

tym samym ekspansywnie tendencje Bizancjum¹⁸. Najazdy barbarzyńskich plemion, wspomnianych już Gotów, potem Hunów, a później od VI wieku Słowian (Chorwaci, Serbowie, Słowacy i Bułgarzy), uniemożliwiły rozwinięcie silnej sieci organizacji kościelnej, albowiem w obliczu zdewastowanych i częściowo zniszczonych miast, biskupi często migrowali na ziemię cesarstwa.

2. Walka o supremację biskupa Rzymu

Cały obszar dawnych prowincji rzymskich, jak i terytoria tzw. extra-imperium, pod względem administracji kościelnej, od czasów apostołskich podlegały biskupowi Rzymu. W pierwszym tysiącleciu wyróżnia się cztery fazy wykonywania zwierzchnictwa nad tym terytorium przez Stolicę Apostolską.

W pierwszym okresie do 380 r. jurysdykcję kościelną spełniali biskupi naddunajskich diecezji, podporządkowani bezpośrednio biskupowi Rzymu. Drugi etap nastąpił na skutek reorganizacji administracyjno-politycznej w 379 r., gdy cesarz Gracjan (375-383) odstąpił część ziem dawnej Dacji na rzecz Teodozjusza (379-395), co pozwoliło patriarchowi Konstantynopola ubiegać się o włączenie tych ziem pod swoje zwierzchnictwo. Wobec tego papież Damazy (366-384) utworzył w 380 roku Wikariat Apostolski w Salonikach, który swoją jurysdykcją objął prowincje dako-romańskie.

Trzecia faza obejmuje okres rządów cesarza Justyniana (527-565), który w swoim rodzinnym mieście Bederiana, utworzył w 553 roku, za zgodą papieża Wigiliusza (537-555), archidiecezję Prima Iustiniana¹⁹,

¹⁸ Informacje biograficzne o św. Niceta z Remessiany są bardzo ubogie. Wiemy, że żył na przełomie IV i V w. Urodził się ok. 430 r. w prowincji Dacia Mediteranea. Nie mamy informacji o tym kiedy zostało utworzone biskupstwo w Remessianie (obecnie Bela Palanka, miejscowość w Serbii). Założone przez cesarza Traiana, miasto Remessiana znajdowało się na trasie wojskowej, która przecinała centrum prowincji Iliricum, łącząc Europę z Konstantynopolem. Niceta urzędował na tej stolicy jako biskup w latach 367-414. Źródła pochodzące z V i VI w., między innymi Cassiodor, Paulin z Noli i Genadiusz z Marsylii, przedstawiają go jako pisarza łacińskiego, który jest autorem licznych katechez i kazań. Zob. C. C. G i u r ä s c u, *Istoria românilor de la cele mai vechi timpuri până la moartea regelui Carol I*, București 1944, s. 103.

¹⁹ Badania archeologiczne wskazują, że Tavrision (Tauresium), miejsce gdzie się urodził Justynian, w okolicy Bederiana, a więc i Iustiniana Prima, znajduje się w dzisiejszej serbskiej miejscowości Tsaricin Grad, położonej o 40 km odległości od miasta Naisus. Dla upamiętnienia miejsca swoich narodzin, cesarz Justynian zbudował miasto,

której podporządkował prowincje łacińskie w tym także prowincje Daków, zaś Wikariat Apostolski otrzymał jedynie jurysdykcję nad ludnością grecką w prowincjach Macedonii zachodniej²⁰.

Ostatni etap, przypadający na lata 640-733, charakteryzuje powrót rumuńskiego Kościoła pod zwierzchnictwo Wikariatu Apostolskiego w Salonikach co nastąpiło po inwazji słowian zapoczątkowanej w 602 r. na terytoria naddunajskie. Zniszczone arcybiskupstwo Prima Iustiniana przestało istnieć w 640 r., a resztki kościelnej organizacji wołoskiej podporządkowano ponownie jurysdykcji Wikariatu w Salonikach, który podczas walk obrazoburczych (726-842) cesarz Leon III Isaurczyk, w 733 roku, wcielił na siłę do patriarchatu bizantyjskiego²¹. Papięze protestowali przeciwko tej decyzji, nie udzielając sankcji kanonicznej dla cesarskiego aktu. Jeszcze w 860 r. papież Mikołaj I, ustanowił „more vetere” arcybiskupa w Salonikach, jako wikariusza Stolicy Apostolskiej dla prowincji Illiricum, ale chrystianizacja Bułgarów w 864 r. i systematyczne ustępstwa na rzecz Konstantynopola zadecydowały o losach Kościoła w dawnych prowincjach rzymskich²².

3. Okres hegemonii bułgarskiej

Począwszy od 870 roku, w wyniku postanowień soboru konstantynopolitańskiego IV, Bułgarzy zostali włączeni do patriarchatu Konstantynopolitańskiego, zaś ludność rumuńska, która pod względem politycznym należała do państwa Bułgarskiego²³, została stopniowo

które nazwał Iustiniana Prima. Zob. E. M. Albu, *Iustiniana prima și influența ei în teritoriile dunărene*, „Analele universității din Craiova” 4(2007), nr 1-2, s. 9-15; C. C. Giurăscu, *Istoria...*, s. 101.

²⁰ Był to akt, który jedynie wyjął dako-romańską organizację kościelną spod jurysdykcji Wikariatu Apostolskiego z Salonik i podporządkowywał nowej Archidiecezji Iustiniana Prima, która była podporządkowana bezpośrednio Stolicy Apostolskiej. Zob. A. Moisin, *Roma și românii în primul mileniu creștin*, Târgu-Lăpuș 2009, s. 45-75.

²¹ A. L. Tăutu, *Creștinismul...*, s. 4-13.

²² Bułgarzy stworzyli silne państwo nad prawym brzegu Dunaju i przez pierwsze dwa wieki pozostawali poganami. Dopiero 25 maja 866 r. car Borys przyjął chrzest i wybrał na chrzcie imię Michał, na część swego ojca chrzestnego, księcia Bizancjum. Ludność jednak odmawiała przyjęcia chrztu, dopiero po skazaniu na śmierć 50 rodzin, doszło do chrystianizacji Bułgarów. Zob. C. C. Giurăscu, *Istoria...*, s. 122-123; A. Moisin, *Roma...*, s. 73.

²³ Pierwsze państwo bułgarskie powstało w 681 r. w wyniku najazdu Bułgarów pod dowództwem Asparucha, na tereny położone na południe od dolnego Dunaju, obejm

zmuszona do akceptacji nowej rzeczywistości społecznej, kulturowej i religijnej. W dziedzinie religijnej oznaczało to wprowadzenie nowego rytu greckiego i co za tym idzie, odstępianie od dotychczasowej łaciny na rzecz języka słowiańskiego²⁴. W tym celu misjonarze łacińscy zostali wypędzeni a ich miejsce zajęli misjonarze greccy, którzy wykorzystali trudną sytuację ekonomiczną kraju i na rozkaz cesarza Bazylego II Bułgarobójcę zaprowadzili nowy ryt grecko-słowiański, podporządkowując ludność pod względem jurysdykcyjnym bułgarskiemu autokefalicznemu biskupowi z Ohrida²⁵. W ten sposób na skutek schizmy z 1054 r., w której ważną rolę odegrał patriarcha Leon z Ohridy, katolicy wołoscy jak i mołdawscy zostali bezpośrednio podporządkowani wyżej wspomnianemu patriarszy i zmuszeni do stosowania w liturgii język i ryt grecki²⁶.

W pierwszych wiekach drugiego tysiąclecia życie religijne na obszarze rumuńskim kształtowało się w zależności od profilu kulturowego

mując w całości tereny dzisiejszej Bułgarii i częściowo Albanii, Czarnogóry, Grecji, Macedonii, Rumunii, Serbii, Turcji, Ukrainy i Węgier. Rozwój Imperium Bułgarii przypada na czas panowania chana Krumma (802-814), natomiast po przyjęciu chrześcijaństwa w 864 r. przez cara Borysa (853-888) nastąpił rozkwit Imperium. Będąc przez cały czas w konflikcie z Cesarstwem Bizantyjskim. Nawet car Symeon I (893-927) pretendował do korony bizantyjskiej, co doprowadziło do stopniowego upadku państwa, które w 1018 r. zostało podbite przez Bizancjum. Drugie państwo bułgarskie (Carat vlaho-bułgarski) przypada na okres 1186-1396 i powstało w wyniku wspólnej akcji Bułgarów i Wołochów (przyszłych Rumunów), którzy pod dowództwem braci Asenowiczów Piotra i Asana, wznieśli powstanie przeciwko Bizancjum. Charakter wieloetniczny i niekończące się wewnętrzne walki, doprowadziły do powstania kilku drobnych państw po 1260 r., które zostały podbite w 1396 r. przez Imperium Osmańskie. Zob. N. I o r g a, *Istoria...*, s. 7-14; C. C. G i u r ă s c u, *Istoria...*, s. 121-123.

²⁴ Prawdopodobnie na początku X w. został wprowadzony ryt grecki i język słowiański jako język liturgiczny. Zob. A. M o i s i n, *Roma...*, s. 79.

²⁵ Po upadku pierwszego państwa bułgarskiego w 1018 r., cesarz Bazyli II Bólgarobójca, dążąc do całkowitego podporządkowania zdobytych terytoriów, wydał w 1020 r. edykt, który ratyfikował prawo Kościoła w Ohrida do stanowienia autokefalicznego arcybiskupstwa. Podstawą była błędna lokalizacja dawnego arcybiskupstwa Iustiniana Prima, które według niektórych badaczy miało znajdować się w mieście i Lychnidus (późniejsze miasto Ahrida lub Ohrida). Wobec tego nowe arcybiskupstwo miało być kontynuacją arcybiskupstwa Iustiniana Prima założonego przez cesarza Justyniana. Zob. E. M. A l b u, *Iustiniana...*, s. 10-11.

²⁶ Leon, arcybiskup w Ohrida między 1025-1056, włączył się w propagandę antyłańciańską obok patriarchy Cerulariusza i na jego rozkaz w 1053 r. doprowadził do zamknięcia wszystkich kościołów łacińskich w terytoriach rumuńskich.

i polityki wyznaniowej silnych państw sąsiednich. Tak więc, organizacja kościelna była zdominowana, z jednej strony silną propagandą bizantyjską, która dążyła do tworzenia autonomicznych ośrodków kościelnych, stykając się ze słabymi akcentami misjonarzy łacińskich przybywających z Węgier, oraz z drugiej strony zwierzchnictwem Rusi Kijowskiej i Halickiej nad Mołdawią, co doprowadziło do wzmocnienia Kościoła prawosławnego²⁷. Księstwa siedmiogrodzkie zostały zajęte przez Węgrów w X wieku i w 1003 roku, na wzór państw europejskich, król węgierski Stefan I narzucił im chrześcijaństwo. Kilka lat później, w 1009 r. utworzył diecezję siedmiogrodzką z siedzibą w Alba Iulia²⁸.

W części zachodnio-północnej wybrzeża Morza Czarnego w XI wieku osiedlili się Pieczyngowie, do których dotarł św. Bruno z Kwerfurtu, zostawiając im nawet biskupa łacińskiego, lecz najazdy Kumanów i misje bułgarskie zatarty jakikolwiek ślad po tej akcji chrystianizacyjnej²⁹.

4. Biskupstwo kumańskie

Na początku XIII wieku, ziemie mołdawskie w całości znalazły się pod władaniem Kumanów, którzy sprzymierzeni z Pieczyngami stanowili realne zagrożenie dla wschodnich granic królestwa węgierskiego³⁰. W celu stworzenia punktu obronnego przed najazdami Kumanów, król

²⁷ Konfiguracja polityczna na początku XIII w. na terytorium Rumunii przedstawiała następujące wpływy: w części zachodniej, po rzekę Olt, Rumunii podlegali Asanizom, królom rumuńsko-bułgarskim. W części wschodniej, po Morze Czarne, mieszkali tzw. Vlachi o których wspomina bizantyjski historyk Cinam. Inny bizantyjski pisarz, Niketas Choniates, notuje w 1164 r., że przy granicy Halickiej mieszkają Rumunii, na terytorium Mołdawii, czyli dzisiejszej Bukowiny, zresztą o tym wspominają także źródła ruskie, nazywając ich Bolohoveni. Nad Prutem, przy granicy, znajdował się inny naród o nazwie słowiańskiej Brodnicy (Terra Brodnicorum), inny od Kumanów i Rusinów, prawdopodobnie mieszanek Słowian i Rumunów. Całe terytorium podległo Kumanom, których centrum znajdowało się po drugiej stronie Dniepru. Zob. C. A u n e r, *Episcopia Milcoviei*, „Revista catolică” 1(1912), nr 4, s. 533-551.

²⁸ Najstarsze zachowane dyplomy (nie zachował się dyplom wydany przez króla Węgier św. Stefana z 1009 r., lecz historycy jednoznacznie opowiadają się za 1009 r., jako rokiem powstania biskupstwa siedmiogrodzkiego) określają zwierzchników tej diecezji jako „Episcopus Ultrasilvanus” lub „Transilvaniensis”, zaś od 1187 r. „Episcopus Transylvanus”, podporządkowanej metropolii ostrzychomskiej.

²⁹ W ł. A b r a h a m, *Biskupstwa łacińskie w Mołdawii w wieku XIV i XV*, „Kwartalnik historyczny” 16(1902), nr 2, s. 176.

³⁰ Kumanii przybyli na tereny mołdawskie w latach 1068-1071. Zob. I. F e r e n ț, *Istoria catolicismului în Moldova. Epoca Teutonă*, „Cultura creștină” 9(1920), s. 139-140.

Andrzej II (1205-1035) podarował w 1211 r. Krzyżakom krainę Borza, którzy w zamian mieli nie tylko strzec granic królestwa, ale też wspierać akcję chrystianizacyjną wśród Kumanów³¹. Dwa lata później, w 1213 r., Wilhelm – biskup siedmiogrodzki, zastrzegł sobie prawo prebendy, sądownictwa duchownych oraz pobierania dziesięciny od ludności węgierskiej i szeklerów zamieszkujących wśród Krzyżaków, co potwierdził papież Honoriusz III (1216-1227) dekretem z dnia 19 maja 1218 r.³²

W 1222 roku Krzyżacy wystąpili z prośbą do papieża o nadanie im zwierzchnika kościelnego w postaci archidiakona, który później, jak się katolicyzm rozwinie, mógłby zostać ich biskupem, a prymas Węgier wystąpił do papieża o odwołanie wcześniejszych decyzji, motywując, że terytoria krzyżackie należą do królewskiej i ze względu na pozycję prymacjalną jemu należą się te prerogatywy. Krzyżacy, w okresie od 1212-1222 r., poszerzyli znacznie swe posiadłości, wykazując tendencję do stworzenia autonomicznego tworu państwowego, co zostało uznane jako naruszenie nadanych im praw³³.

Wśród zbudowanych w tym czasie licznych zamków krzyżackich, trzy znajdowały się w południowej części Mołdawii, w Baia, Suczawie oraz w Serecie, co wskazuje, że wraz z krzyżacką organizacją dotarli też pierwsi katolicy i misjonarze³⁴. Król jednak cofnął nadane im przywileje i wkroczył zbrojnie w ich terytorium, lecz za interwencją papieża jeszcze tego samego roku, 7 maja 1222 r., wznowił nadane im prerogatywy, uzupełniając je o nowe posiadłości³⁵. Pokój trwał jednak krótko, albowiem obawy króla co do szczerości Krzyżaków okazały się prawdziwe, gdy 13 stycznia 1223 r., w odpowiedzi na

³¹ W porozumieniu z wielkim mistrzem krzyżackim Hermanem von Salza, król zezwolił Krzyżakom zaludnić krainę i budować kamienne twierdze obronne, tzw. *Kreutz-burgi*, które szybko sprowadziły licznych osadników z Siedmiogrodu. Byli wśród nich schrystanizowani Sasi i Węgrzy. Zob. G. I. Moisescu, *Catolicismul in Moldova pana la sfarsitul veacului XIV*, Bucuresti 1942, s. 2-10.

³² C. Auner, *Episcopia Milcoviei*, „Revista catolică” 1(1912), nr 4, s. 538.

³³ I. Ferent, *Cumanii și episcopia lor*, „Cultura creștină” 12(1923), nr 6-7, s. 156-163.

³⁴ I. Ferent, *Începuturile bisericii catolice din Moldova*, Iași 2004, s. 36.

³⁵ Konflikt krzyżacko-królewski powstał na tle suwerenności króla w odniesieniu do zdobytych terenów, a które znajdowały się poza granicami królestwa. Dyplom z 1222 r. dawał Krzyżakom szereg nowych uprawnień i ustanawiał suwerenność króla Węgier nad ziemią krzyżacką, jak i na tych ziemiach, które w przyszłości zostaną podbite. Papież Honoriusz III pacyfikował króla i bullą *Cum a nobis petitur*, z dnia 19 XII 1222 r., zatwierdził królewski dyplom. Zob. Tamże, s. 32-34.

petycję Krzyżaków, papież mianował zwierzchnikiem kościelnym w państwie krzyżaków dziekana, który rezydował w Braşov, informując jedynie biskupa siedmiogrodzkiego że odtąd nie ma żadnej władzy nad tamtejszymi duchownymi³⁶. Rok później papież uznał Borzę jako „własność Św. Piotra” (proprietas beati Petri), ustanowił archidiacona jako swego legata i zwierzchnika kościelnego w państwie krzyżackim i 30 kwietnia 1224 r. powiadomił biskupów węgierskich o tej decyzji³⁷. W obliczu powstającego w granicach swego królestwa nowego państwa, które przeobrażało się we własność papieską, król wydał rozkaz, by Krzyżacy natychmiast opuścili granice królestwa. Ponieważ nie wykonali oni rozkazu królewskiego, wiosną 1225 roku, rozprawił się z nimi zbrojnie, zmuszając ich do opuszczenia kraju³⁸.

W tym samym czasie pojawiło się kolejne niebezpieczeństwo, zagrażające Europie, w postaci plemion mongolskich, którzy po bitwie w Kalka (31 V 1223 r.) wypędzili Kumanów na zachód, w posiadłości opuszczone przez Krzyżaków. Do pozyskania ich dla wiary katolickiej natychmiast zostali skierowani dominikanie³⁹. Dla połowców, których sytuacja polityczna zmieniła się ze względu na stałe zagrożenie tatarskie, chrzest otwierał przed nimi świat europejskiej kultury, dawał im silnego politycznego sojusznika w walce o przetrwanie i przyjaźń chrześcijaństwa, czego gwarantem był papież. W tych okolicznościach Bortz-Membrock, dowódca połowców wysłał do prymasa Węgier, ówczesnego arcybiskupa ostrzechomskiego, delegację na czele z jego synem Burchem, by prosić o chrzest.

Wiosną 1227 roku Burch i dwunastu jego towarzyszy przyjęli chrzest, zapewniając arcybiskupa, że ojciec w towarzystwie dwóch

³⁶ Składając niejako hołd lenny Stolicy Apostolskiej, w zamian za objęcie ich papieską opieką, Krzyżacy zobowiązali się do płacenia rocznie 2 marki złota. Zob. C. Auner, *Episcopia...*, s. 540.

³⁷ G. I. Moisescu, *Catholicismul...*, s. 8.

³⁸ Papież zachęcał krzyżaków by się nie poddawali, starał się na wszelkie sposoby skłonić króla do zmiany decyzji. Pisał do króla, do królowej Jolanty, do biskupa ostrzechomskiego i do legata papieskiego na Węgrzech, ale monarcha nie zmienił decyzji o wydaleniu krzyżaków. Zob. G. I. Moisescu, *Catholicismul...*, s. 9.

³⁹ Pierwszą akcją misyjną wśród Kumanów, przeprowadzili dominikanie w latach 1221-1223, jeszcze przy wsparciu Krzyżaków, która prawdopodobnie nie przekroczyła granic państwa krzyżackiego, a mianowicie ziem Mołdawii, między wschodnimi Karpatami a rzeką Seret, oraz północną część Wołoszczyzny. Zob. Tamże, s. 11-12; I. Ferent, *Începuturile...*, s. 222-224.

tysięcy poddanych podąża za nimi z tą samą intencją⁴⁰. Arcybiskup Robert natychmiast powiadomił papieża o zaistniałej sytuacji, zaś papież listem, z 31 lipca 1227 r. upoważnił arcybiskupa ostrzechomskiego, jako swojego legata „in Cumania et Brodnice terra illa vicina”⁴¹, z uprawnieniem do udzielania chrztu, święcenia duchownych i biskupów⁴¹.

Wykonując papieskie zlecenie, w asyście trzech biskupów i księcia Beli, prymas wyruszył do Kumanii, udzielił chrztu chaganatowi Bortz-Membrockowi, którego ojcem chrzestnym był książę Bela i wyświęcił pierwszego biskupa łacińskiego dla Kumanów⁴². Został nim Teodoryk, wcześniejszy prowincjał dominikanów na Węgrzech, zaś na stolicę biskupią wyznaczono miasto Milcov⁴³. Krótkie dzieje biskupstwa kumańskiego z własną katedrą⁴⁴, którą fundował król Bela IV (1235-1270) w 1235 r., kapitułą i licznymi klasztorami dominikańskimi, obejmują jedynie działalność biskupa Teodoryka (1228-1241), albowiem zostało zniszczone przez najazd tatarski w 1241 roku⁴⁵.

⁴⁰ I. Ferent, *Începuturile...*, s. 227.

⁴¹ G. I. Moisescu, *Catolicismul...*, s. 15.

⁴² Przywódca Kumanów zdecydował się tym samym na poparcie krucjaty, którą organizował cesarz Fryderyk III (1215-1250). Chrzt Kumanów odbył się zapewne etapami lecz źródła podają, że razem z królem, z rąk arcybiskupa ostrzechomskiego, przystąpiło do chrztu ponad 15 000 Kumanów. Zob. C. Auner, *Episcopia...*, s. 545.

⁴³ Informacje o pierwszym biskupie milkowskim (od stolicy biskupiej Milcov) lub kumańskim są bardzo ubogie. W 1238 r. otrzymał od papieża Grzegorza IX pełnomocnictwo do wyświęcenia na biskupa Bośni, zakonnika o imieniu Ponsa. Nie jest wykluczone, że zginął podczas najazdu tatarskiego w 1241 r. Siedzibą biskupa był jeden z zamków opuszczony przez Krzyżaków, najprawdopodobniej chodzi o zamek Crăciuna, nad rzeką Milcov, które otrzymało nazwę Milcovia, według zwyczaju Kurii Rzymskiej. Zob. C. Auner, *Episcopia...*, s. 544; I. Ferent, *Începuturile...*, s. 256; G. I. Moisescu, *Catolicismul...*, s. 24-25.

⁴⁴ W pierwszych latach biskup Teodoryk nie posiadał własnej katedry, choć papież Grzegorz IX, listem z dnia 21 marca 1228 r., upoważnił arcybiskupa ostrzechomskiego do udzielenia odpustu na okres 100 dni, w celu zbudowania biskupiej katedry. Kilka lat później, w 1235 r., na prośbę Teodoryka i na zlecenie papieża, król Bela IV, zbudował katedrę i odpowiednio uposażył. Zob. C. Auner, *Episcopia...*, s. 546.

⁴⁵ Inwazja mongolska w Europie zaczyna się po zwycięstwie nad Alanami, Rusinami i Kumanami nad Kalką w 1223 r., kontynuowana w 1236 r., przez wyniszczenie starożytnego centrum bułgarskiego nad Wołgą. Kolejnym etapem ekspansji stanowiło królestwo węgierskie. W lutym 1241 r., wojska mongolskie pod dowództwem Batu i Sübödei, wyruszyły z Halicza w stronę Węgier, niszcząc kompletnie wojska króla Beli IV nad rzeką Sajó. Notatka bawarskiego kronikarza Hermanna z klasztoru w Niederaltaich, wskazuje jak dramatyczne były te wydarzenia: „w tym roku króle-

Zniszczeniu uległo również biskupstwo w Severin, powstałe w 1238 r. dla osłabienia agresywnej polityki Kościoła wschodniego⁴⁶.

Papięstwo w tym okresie dążyło do umocnienia katolicyzmu na Wołoszczyźnie i przywrócenia państwa krzyżackiego, jako gwaranta autonomii terytorialnej i wyznaniowej. Już w 1238 r. papież Grzegorz IX wydelegował franciszkanów wraz zakonem św. Dominika by głosili specjalną krucjatę przeciwko carowi Janowi Asanowi II (1218-1241), który prześladował katolików⁴⁷. Należy pamiętać, że w tym okresie nie tylko nasiliły się wpływy Kościoła wschodniego, który wysyłał swoich pseudo-biskupów by ograniczali katolicyzm, ale powstała w X wieku sekta bogomiłów, choć nie rozwinęła stałej działalności wśród wołochów to jeszcze w XIV wieku stanowiła realne zagrożenie⁴⁸.

W obliczu tych uwarunkowań, dla umocnienia wschodnich granic, w 1247 r. król Bela IV, sprowadził zakon joannitów (Suwerenny Rycerski Zakon Szpitalników Św. Jana, z Jerozolimy, z Rodos i z Malty), którym podarował Banat Severyński. Papież, potwierdzając w 1251 r. królewską darowiznę liczył, że przy pomocy rycerzy maltańskich, umocni katolicyzm wzdłuż północnej części Dunaju aż po Morze Czarne. Plany te zostały udaremnione przez najazdy Bułgarów w 1254 r., joannici się wycofali a papięstwo straciło tym samym wszelkie nadzieje na przywrócenie stanu z czasów krzyżackich⁴⁹.

stwo Węgier, po 350 latach istnienia, zostało doszczętnie zniszczone przez plemię tatarskie". Zob. V. S p i n e i, *Realități etnice și politice în Moldova Meridională în sec. X-XIII. Români și turanici*, Iași 1985, s. 86-87.

⁴⁶ Biskupstwo seweryńskie zostało reaktywowane w 1376 r. za czasów króla Ludwika Andegaweńskiego (1342-1382). C. A u n e r, *Episcopia Catolică a Severinului*, „Revista Catolică” 2(1913), nr 1, s. 47- 62.

⁴⁷ Bulla papieża Grzegorza IX „Cum hora undecima” z dnia 11 czerwca 1239 r., stanowi pierwszy oficjalny dokument, w którym papież deleguje minorytów do działalności misyjnej wśród Wołochów i Kumanów. Po nieudanej próbie unii Kościołów zachodniego i wschodniego na I Synodzie lyońskim (1245), papież Innocenty IV wysłał licznych misjonarzy franciszkańskich na terytoria bułgarsko-kumańskie. Zob. Z. P â c l i ș a n u, *Propaganda catolică între Români din Ardeal și Ungaria înainte de 1500*, „Cultura creștină” 9(1920) nr 1-2, s. 20; I. F e r e n ț, *Cumanii și episcopia lor*, „Cultura creștină” 12(1923), nr 9, s. 229-235.

⁴⁸ E. M o l d o w a n, *Bogomilismul și manifestările sale în spațiul românesc*, [w:] *Buletinul Cercurilor Științifice Studențești Arheologie-Istorie-Muzeologie*, s. 103-106.

⁴⁹ W późniejszym czasie, przez XIV i XV w., franciszkanie rozwinęli w Banacie Tymyśzańskim szeroką działalność duszpasterską. Dokumenty potwierdzają również istnienie klasztoru cysterskiego w 1202 r. w miejscowości Cârța, w ziemi Fogarasz-

Konflikt między Bizancjum i Rzymem doprowadził do wzrostu tendencji antylacińskich w kołach greckich hierarchów działających na terytorium Kumanii, zaś misjonarze, głównie franciszkanie i dominikanie, bez wsparcia ze strony upadłych królów dynastii arpadowiczów, w drugiej połowie XIII wieku przesunęli areal swojej działalności misyjnej na północ, obejmując tereny mołdawskie⁵⁰. Z objęciem tronu w listopadzie 1308 r., przez dynastię andegaweńską został nadany nowy impuls dla akcji misyjnej⁵¹. Wznowione w trzeciej dekadzie XIV wieku biskupstwo milkowskie nie odegrało znaczącej roli, gdyż zmieniła się konfiguracja polityczna i powoli w miejsce węgierskiej suwerenności politycznej i religijnej nasiliły się wpływy polskie⁵².

kiej, prawdopodobnie jednak nie rozwinęli znaczącej działalności albowiem brak jakichkolwiek informacji o ich aktywności na polu misyjnym. Zob. Z. P a c - l i ś a n u, *Propaganda...*, s. 5.

⁵⁰ W 1278 r., papież Mikołaj III próbował przywrócić upadłe biskupstwo kumańskie, ale prawdopodobnie raport Filipa, biskupa z Ferno, legata papieskiego do Polski i Węgier, musiał być niekorzystny, bowiem sprawa przywrócenia łacińskiej diecezji została zaniechana. Zob. Wł. A b r a h a m, *Biskupstwa...*, s. 175; N. I o r g a, *Cele mal vechi cronici ungurești și trecutul Romînilor. Epoca angevină*, „Revista istorică” 8(1922), nr 1-3, s. 10-27.

⁵¹ Stolica Apostolska, będąc uwikłana w zamieszania niewoli awiniońskiej (1309-1377), wszelkie wsparcie dla misji rumuńskich kierowała jedynie drogą tronu węgierskiego. Zarówno Karol Robert (1308-1342) jak i jego następcą Ludwik Wielki (1342-1382) stali się protektorami katolicyzmu. Zob. G. I. M o i s e s c u, *Catholicismul...*, s. 29-30.

⁵² W 1322 r. papież Jan XXII, polecił arcybiskupowi ostrzychomskiemu, by w miejsce upadłej diecezji kumańskiej wznowił diecezję w Milkowie i ustanowił biskupem niejakiego franciszkanina Vita de Monterreo, który prawdopodobnie nie objął swej diecezji, bowiem pozostała nieobsadzona do 1347 r. Staraniem króla Ludwika Wielkiego, biskupem milkowskim został augustianin Tomasz de Nympti. W 1357 r. biskupem w Milkowie, został w nieznanych okolicznościach, polski dominikanin Bernard, który będąc banitą, zaprzagnął objąć wakujące biskupstwo płockie, co zakończyło się dla niego fatalnie, pozbawiając go płockiego urzędu. W 1371 r., papież Grzegorz XI powołał augustianina Mikołaja z Budy, który tak jak wszyscy jego poprzednicy nie rezydował w swojej diecezji. Od 1438 r. rozpoczyna się trzecia seria biskupów milkowskich, którzy rezydowali jednak na Węgrzech, a próba restauracji dawnego biskupstwa upadła po niszczycielskim najeździe tatarskim w 1518 r. Ostatnim biskupem był Michał II, który dążył do poszerzenia swej jurysdykcji na całą Mołdawię, lecz próby te zaniechano, w wyniku przegranej z wojskami tureckimi bitwy pod Mohaczem w 1529 r. Zob. Wł. A b r a h a m, *Powstanie organizacji kościoła łacińskiego na Rusi*, t. 1, Lwów 1904, s. 279-281; G. I. M o i s e s c u, *Catholicismul...*, s. 29-50.

5. Rozwój i organizacja Kościoła w Mołdawii

W połowie XIV wieku, przez przyłączenie Rusi Czerwonej do Polski zostały podzielone wpływy polityczno-religijne na ziemi wołoskiej. Wołoszczyzna południowa (Valahia Magna lub Maior), pozostała w sferze węgierskiej, z centrum w nowo powstałej łacińskiej diecezji w Argiszowie⁵³, natomiast Wołoszczyzna mniejsza (Valahia Minor), gdzie powstało w oderwaniu się spod dominacji węgierskiej Księstwo Mołdawskie, dążyła coraz więcej ku Polsce⁵⁴.

Zanim ukształtowało się państwo mołdawskie, na początku XIV wieku, śladem licznych osadników przybyli franciszkańscy misjonarze, głównie minoryci, którzy po dominikanach objęli dzieło chrystianizacji i w 1345 roku utworzyli dla Rusi Czerwonej i Mołdawii samostny wikariat misyjny, do którego należały najważniejsze grody mołdawskie: Nostin (Śniatyn), Cusminen (Kozmin), Cereth (Seret), Moldavia (Baia), Scotorix (Smotrycz?), Cotham (Chocim), Licostoni (Wilkowo) i Albi Castrī (Białogród)⁵⁵.

Tak liczne stacje misyjne powstały w wyniku działalności franciszkańskiej „Societas Fratres Peregrinantium pro Christo inter gentes”, której inicjatorem i pierwszym ruskim wikariuszem był Mikołaj z Mehlsack⁵⁶. Członkowie stowarzyszenia podlegali swemu generałowi i po-

⁵³ Postanowieniem z dnia 12 maja 1381 r. papież Urban VI utworzył biskupstwo argiszowskie, podporządkowane węgierskiemu metropolicie w Kalocsy. Pierwszym biskupem został dominikanin Mikołaj Antoni. Wł. A b r a h a m, *Powstanie...*, s. 282.

⁵⁴ Najstarsze wzmianki o relacjach polsko-rumuńskich odnoszą się do ludności mieszkającej w bezpośrednim sąsiedztwie ziemi halickiej. Kroniki ruskie zawierają informacje o ziemi zwanej *Bolochovo*, co zdaje się być archaiczne *voloch* czyli Rumun. Począwszy od 1222 r. liczne dokumenty wskazują, że przy wschodniej granicy mołdawskiej, nad brzegiem rzeki Seret, istniała tzw. „terra Brodnicozum”, lecz nie posiadamy żadnej wiedzy na temat ich relacji z Polską. Stanowić musieli odrębną organizację, która uległa zniszczeniu przez najazdy tatarskie. Zob. G. I. M o i s e s c u, *Catholicismul...*, s. 51-55; N. I o r g a, *Brodnicii și Români o problemă din vechea istorie a Românilor cu un adaus despre Vrancea*, „Memoriile Secțiunii istorice”, seria III, 8(1928), z. 6, s. 147-174.

⁵⁵ E. D u m e a, *Istoria Bisericii Catolice din Moldova*, Iași 2006, s. 34-44; Wł. A b r a h a m, *Powstanie...*, s. 192; C. F. D o b r e, *Mendicants in Moldavia. Mission in an Orthodox Land*, Daun 2009, s. 20-30; D. K a r c z e w s k i, *Działalność misyjna franciszkanów polskich w Mołdawii w średniowieczu*, [w:] *Świat relacji polsko-rumuńskich*, Suceava 2012, s. 15-23.

⁵⁶ Przed 1387 r. powstała kustodia mołdawska na czele, której stał Mikołaj z Mehlsack. Zob. G. I. M o i s e s c u, *Catholicismul...*, s. 72; D. K a r c z e w s k i, *Działalność...*, s. 16.

siadali liczne uprawnienia duszpasterskie, między innymi prawo konsekracji świątyń, ołtarzy, udzielania sakramentów, rozgrzeszeń i dyspensy oraz chrzczenia schizmatyków. Istnieje tradycja, według której w pierwszej połowie XIV wieku, wielu franciszkanów poniosło śmierć męczeńską⁵⁷. W 1340 roku w Serecie zostali zamordowani polscy minoryci Błażej i Marek, których pochowano z wielką weneracją na klasztornym cmentarzu⁵⁸. Czołowe miejsce zajmowali Mikołaj z Mehlzack (Krosno) i jego współbrat Paweł ze Świdnicy oraz Andrzej z Krakowa, ponieważ skłonili mołdawskiego hospodara Laczko, do przyjęcia katolicyzmu⁵⁹.

a) Biskupstwo w Serecie

Ziemia mołdawska nie posiadała własnej organizacji kościelnej, będąc od 1274 r. pod jurysdykcją metropolii ruskiej w Haliczu, zaś trwającą pertraktacje o utworzeniu łacińskiej metropolii halickiej przyspie-

⁵⁷ E. Duménil, *Istoria...*, s. 31-32; I. Dujičev, *Il franciscanesimo in Bulgaria nei secoli XIII e XIV*, „Miscelanea francescana” 34(1934), s. 260-261.

⁵⁸ W Serecie istniał klasztor franciszkański, który powstał w latach 1300-1310, założony przez polskich misjonarzy, wśród których byli bracia Błażej i Marek. Klasztor ten był ważnym centrum kulturalnym, bowiem istniała tu szkoła przyklasztorna i biblioteka. W latach 1371-1388 mieściła się tutaj siedziba pierwszego biskupa sereteńskiego. Według tradycji żona pierwszego wojewody mołdawskiego była katoliczką, wywodziła się spośród Sasów siedmiogrodzkich, wspierała dzieło franciszkanów, dlatego też została pochowana w przyklasztornym kościele pw. „Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny”. Zob. F. Pieszczołch, *La ceas aniversar. Bicentenarul Parohiei Romano-Catolice „Nașterea Sfintei Fecioare Maria” Siret (1811-2011)*, Iași 2011, s. 45-50; I. Gabor, *Dicționarul comunităților catolice din Moldova*, Bacău 1996, s. 244.

⁵⁹ Nie wiemy jakimi racjami kierował się Laczko, albowiem decyzja na przyjęcie katolicyzmu padła tuż przed śmiercią Kazimierza Wielkiego (1333-1370). Prawdopodobnie zbliżający się koniec życia polskiego króla (co w konsekwencji prowadziło do przejścia Rusi Czerwonej przez berło andegaweńskie i pozwoliło z łatwością dążyć do przywrócenia Mołdawii do korony św. Stefana) sprawił, że wojewoda postanowił szukać potwierdzenia swej niezależności w Stolicy Apostolskiej. Z drugiej strony należy zauważyć, że Laczko był potomkiem rodziny mieszanej, ojciec pozostał prawosławny a matka zachowała katolicyzm. Nie wiemy czy Dragosz, jako marmaroski książę (1345-1351) nie był katolikiem, a prawosławie przyjął ze względu na ludność mu poddaną, która w większości była prawosławna. Jeśli zaś przyjmiemy, że Małgorzata Muszata była jego rodzoną siostrą, możemy przypuszczać, że względy polityczne zdecydowały o jego prawosławnym wyznaniu, gdyż był prawym dziedzicem tronu mołdawskiego. Zob. G. I. Moisescu, *Catolicismul...*, s. 67-72; J. Demel, *Historia Rumunii*, Wrocław 1986, s. 98.

szyły powołanie nowego biskupstwa⁶⁰. W osobach wyżej wspomnianych franciszkanów, gospodar Laczko wysłał w 1369 r. poselstwo do papieża Urbana V (1362-1370), które złożyło obediencję mołdawskiego księcia wobec Stolicy Apostolskiej i przedstawiło propozycję jego konwersji na katolicyzm, z prośbą o wyniesienie stołecznego miasta do rangi „civitas”, wyjęcie Mołdawii spod jurysdykcji greckiej metropolii halickiej, ustanowienie w Serecie biskupstwa łańciskiego i powołanie do tej godności, franciszkanina Andrzeja (Wasziło) z Krakowa⁶¹. Jedy- nym zachowanym papieskim dokumentem w sprawie biskupstwa mołdawskiego jest bulla papieża Urbana V, z dnia 24 czerwca 1370 roku, w której papież, przebywający w Avignonie, poprosił biskupów wrocławskiego, praskiego i krakowskiego, o zbadanie zamiarów hospodara Laczki i w przypadku wiarygodności, przyjąć od niego wyznanie wiary⁶² i przystąpić do powołania nowego biskupstwa⁶³.

Zadanie to wykonał biskup krakowski Florian z Morska, który 9 marca 1371 roku, w asyście biskupa elateńskiego Dersława Schwenkfelda,

⁶⁰ Wł. A b r a h a m, *Powstanie...*, s. 284.

⁶¹ Andrzej Wasziło pochodził z magnackiego rodu Jastrzębców. Był potomkiem wojewody krakowskiego Mikołaja. W młodości wstąpił do krakowskiego konwentu franciszkanów. W połowie XIV wieku był kaznodzieją na Litwie, potem prawdopodobnie przebywał jakiś czas na dworze węgierskim pełniąc funkcję spowiednika królowej Elżbiety Łokietkówny. Udał się stąd do pracy misyjnej do Mołdawii, której owocem było nawrócenie mołdawskiego hospodara Laczko. Zob. N. I o r g a, *Istoria bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, t. 1, Vălenii de Munte 1908, s. 33-34; J. T ę g o w s k i, *Powiązania genealogiczne wojewodów mołdawskich Bogdanowiczów z domem Giedyminowiczów w XIV-XV wieku*, [w:] „Genealogia. Studia i materiały historyczne”, t. 3, 1993, s. 52-53.

⁶² Nie zachował się tekst wyznania wiary, jaki papież dołączył do bulli i według którego miał złożyć wyznanie mołdawski książę. Wiemy, że od 1 sierpnia 1370 r., papież zażądał, by wszyscy schizmatycy pragnący przystąpić do jedności ze Stolicą Apostolską, podpisali wyznanie wiary według modelu, który podpisał 18 października 1369 r. bizantyjski cesarz Jan V Paleolog. Zob. G. I. M o i s e s c u, *Catholicismul...*, s. 74.

⁶³ Papież nie zwraca się tym razem do biskupów węgierskich, jak to czynili jego poprzednicy w sprawach biskupstwa miłkowskiego, ale zwraca się bezpośrednio do polskich biskupów i do czeskiego arcybiskupa praskiego. Prawdopodobnie za namową franciszkańskich braci Mikołaja i Pawła, którzy ze strony polskiej liczyli na wsparcie w tworzeniu struktury administracyjnej nowej diecezji, papież pomija zarówno węgierskich prałatów jak i znajdujących się w bezpośrednim sąsiedztwie biskupów halickiego, przemyskiego, chełmskiego i siedmiogrodzkiego. Zob. G. I. M o i s e s c u, *Catholicismul...*, s. 73; Wł. A b r a h a m, *Powstanie...*, s. 285; E. D u m e a, *Istoria...*, s. 33.

i biskupa syeńskiego Mikołaja, udzielił w katedrze wawelskiej wyżej wspomnianemu Andrzejowi sakry biskupiej⁶⁴. Dwa miesiące później, 9 maja 1371 r. pierwszy biskup serecki złożył Stolicy Apostolskiej przepisaną prawem kanonicznym uroczystą obediencję⁶⁵. Uroczysty ingres i kanoniczne objęcie diecezji, połączone z podpisaniem konwersji na katolicyzm wojewody mołdawskiego Laczka i kilku bojarów odbyło się w 16 czerwca w kościele pw. „Wniebowzięcia Najświętszej Maryj Panny” przy udziale królewskiej legacji z Polski⁶⁶.

Granice nowej diecezji zaznaczył papież Urban V delimitując je na podstawie ziemi, która wchodziła w skład feudalnego gospodarstwa którym władał wojewoda Laczko. W ten sposób, północna część diecezji milkowskiej znalazła się kanonicznie w nowej diecezji mołdawskiej, zaś biskupstwo krymskie w Caffa, któremu papież Jan XXII w 1322 r. poszerzył jurysdykcję nad całą Tartarią, a więc i nad Mołdawią, nie wchodziło w grę, bowiem Mołdawia stanowiła w tym czasie autonomiczne państwo⁶⁷.

Zarówno rodzina wojewody jak i poddany mu lud nie przyjęli katolicyzmu, natomiast po śmierci księcia w 1373 r., zgasy nadzieje biskupa Andrzeja na uposażenie ubogiej diecezji i budowę katedry⁶⁸. Otrzymałszy zarząd nad diecezją halicką, biskup opuścił Seret, a potem udał się do Gniezna, skąd za pośrednictwem królowej Elżbiety prosił Stolicę Apostolską o nadanie mu obok ubogiej diecezji, godniejszej polskiej prebendy, a chodziło mu o krakowskie beneficjum kościoła Matki Bo-

⁶⁴ Prawdopodobnie przy tej okazji, biskup krakowski mianował pierwszych kanoników sereteńskich, niejaki Dereslaus Segnei de Przeszwed i Mikołaj Andrzej de Strenov, ten ostatni został kanclerzem nowej diecezji. C. Auner, *Episcopia de Seret*, [w:] „Revista Catolică”, 2(1913), nr 2, s. 229; F. Pieszczołch, *La ceas aniversar...*, s. 57; Wł. Abraham, *Powstanie...*, s. 286.

⁶⁵ Biskup Andrzej przesłał papieżowi Grzegorzowi XI (1370-1378) ze Lwowa w dniu 4 czerwca 1371 r. dwie autentyczne kopie aktu swej konsekracji biskupiej, gdzie zatrzymał się podczas podróży do Mołdawii. Zob. C. Auner, *Episcopia de Seret...*, s. 229.

⁶⁶ Ponieważ żona Anna i córka Anastazja zostały przy religii prawosławnej, Laczko skierował do papieża Grzegorza XI list z zapytaniem czy w danej sytuacji powinien się rozstać z małżonką. W odpowiedzi, listem z dnia 25 stycznia 1372 r. papież najpierw wyraził gratulację z przyjęcia katolicyzmu i zapewnił go, że małżeństwo jest nadal ważne. Zob. E. Duméa, *Istoria...*, s. 33; F. Pieszczołch, *La ceas aniversar...*, s. 57; C. Auner, *Episcopia de Seret...*, s. 230-231.

⁶⁷ C. Auner, *Episcopia de Seret...*, s. 229.

⁶⁸ E. Duméa, *Istoria...*, s. 35.

żej na Piaskach⁶⁹. Prawdopodobnie do diecezji już nie wrócił, albowiem od 1375 r. aktywnie się udziela jako sufragan gnieźnieński zaś w 1388 r. został pierwszym biskupem diecezji wileńskiej⁷⁰.

Bardzo ubogi stan materialny diecezji oraz reakcja antylacińska, wywołana działalnością niejakiego prezbitera Jana ze Lwowa⁷¹, liczne najazdy ze strony katolickiej Polski, jak i wewnętrzne problemy polityczno-społeczne sprawiły, że następcy Andrzeja na mołdawskiej stolicy biskupiej najczęściej przebywali w Polsce, z daleka od swojej diecezji⁷². Następcą biskupa Andrzeja został dominikanin Jan Sartorius (1388-1394), który w krótkim czasie przwrócił zgasłe nadzieje i zrewitalizował życie religijne w diecezji⁷³. Pomogli mu w tym misjonarze dominikańscy, którzy wrócili do akcji misyjnej w Mołdawii, po tym jak w 1375 r. papież Grzegorz IX wznowił stowarzyszenie „Societas fratrum peregrinantium propter Christum inter gentes”⁷⁴. Księżna Małgorzata (Muszata) ufundowała w 1378 r. kościół i klasztor dominikański, pw. Matki Boskiej i św. Jana Chrzciciela, i skłoniła jej syna, wojewodę Piotra by poszerzył fundację w 1384 r. o znaczny dochód, albowiem dominikanie przejęli pofranciszńską szkołę⁷⁵.

⁶⁹ C. Auner, *Episcopia de Seret...*, s. 234.

⁷⁰ Wł. Abraham, *Powstanie...*, s. 181-182; P. Czaplowski, *Tytularny episcopat w Polsce średniowiecznej*, „Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk Poznańskiego” 40(1913), s. 139-143.

⁷¹ F. Pieszczołch, *La ceas aniversar...*, s. 57-58; Tenże, *Episcopia catolică de Siret*, „Almanahul Presa Bună 1996”, Iași 1996, s. 39.

⁷² Północno-wschodnią część Mołdawii zajął na krótko książę podolski Jerzy Koriatowicz, natomiast w części północno-zachodniej, książę Władysław Opolczyk osadził w 1374 r. jako wojewodę, niejakiego Jerzego. Detronacja narzuconego gospodarza w 1377 r. skutkowałą nieudaną wyprawą na Mołdawię, którą w imieniu węgierskiego króla zrealizowali Władysław Opolczyk i Jerzy Koriatowicz. Zob. D. Karczewski, *Działalność...*, s. 18-19.

⁷³ Nie znamy szczegółów odnośnie pochodzenia Jana Sartoriusza, który już w 1386 r. otrzymał prowizję na biskupstwo sereteńskie, lecz podobnie jak jego poprzednik, urzędował więcej w Polsce, gdzie pełnił funkcję biskupa pomocniczego diecezji krakowskiej. Znamy natomiast jego bardzo bogatą tytulaturę, sufragan krakowski, biskup serecki, wikariusz Jerozolimy i doliny Jozafata, penitencjarz papieski i spowiednik polskiej pary królewskiej. Kilka lat przed śmiercią przebywał w klasztorze dominikańskim w Łysej Górze, gdzie spisał przywilej czterdziestodniowego odpustu dla kościoła pw. św. Jana Chrzciciela w Serecie. F. Pieszczołch, *La ceas aniversar...*, s. 64; P. Czaplowski, *Tytularny episcopat...*, s. 74-76; E. Duméa, *Istoria...*, s. 38; Wł. Abraham, *Biskupstwa...*, s. 84.

⁷⁴ G. I. Moisescu, *Catolicismul...*, s. 95.

⁷⁵ C. Auner, *Episcopia de Seret...*, s. 239; Wł. Abraham, *Powstanie...*, s. 286.

Ten krótkotrwały sukces, wywołany został pewnymi wydarzeniami natury mistycznej, albowiem istniało przekonanie wśród ludu, że przyklasztorne źródło posiada właściwości lecznicze, zaś w kościele pw. św. Jana Chrzciciela od 1391 r. miał być wystawiony ku publicznej czci cudowny liturgiczny korporał (antimis lub sudarium), co ścierało do mołdawskiej stolicy licznych pielgrzymów⁷⁶.

Po śmierci Jana Sartoriusa (1394), biskupstwo mołdawskie zaczyna systematycznie upadać. Wskutek przeniesienia stolicy książęcej do Suczawy, biskupi zostali pozbawieni pomocy ze strony rządzących wojewodów, którzy wykorzystując zamieszanie spowodowane wielką schizmą zachodnią (1378-1417), ulegli silnym wpływom wschodnim, co doprowadziło w 1382 r. do powstania prawosławnej metropolii mołdawskiej z siedzibą w Radowcach⁷⁷.

Konflikt papieżstwa wykorzystali również biskupi mołdawscy, którzy rezydując daleko od swojej diecezji, przyczynili się do jej całkowitego upadku. Na prośbę papieża Klemensa VII (1378-1394) trzeci z kolei biskup mołdawski Stefan Martini (1394-1412) co prawda, przyjął z posłuszeństwem nakaz rezydowania w Serecie oraz zakaz wykonywania czynności pontyfikalnych poza swoją diecezją, ale w swojej diecezji będącej wówczas tytułarną nigdy nie przebywał⁷⁸. Dnia 28 sierpnia 1412 r. antypapież Jan XXIII (1410-1415) bullą „In eminenti specula” przeniósł stolicę metropolii z Halicza do Lwowa i podporządkował diecezję serecką nowo powstałej metropolii lwowskiej, wyjąwszy ją tym samym spod bezpośredniej jurysdykcji Stolicy Apostolskiej⁷⁹.

Podział papieżstwa i przynależność kościelna do różnych obediencji, doprowadziły do sytuacji, w której na mołdawską stolicę powołano

⁷⁶ Prawdopodobnie korporał ten sprowadził z Jerozolimy prowincjał dominikanów, niebawem pojawiły się na białym płótnie krople krwi, które uznano za Krew Pańską. Zob. A. D e s p i n e s c u, *Saxa loquntur. Mărturii despre trecutul catolicilor din Moldova*, „Dialog Teologic” 7(2004), nr 14, s. 88; G. I. M o i s e s c u, *Catholicismul...*, s. 111.

⁷⁷ F. P i e s z c z o c h, *Episcopia catolică...*, s. 41.

⁷⁸ Stefan Martini lub Rutheni był synem Marcina Zająca, kmiecia pochodzącego z powiatu bocheńskiego. Od 1390 r. pełnił funkcję przeora w dominikańskim klasztorze Świętej Trójcy i pomimo ubożego pochodzenia odznaczał się w życiu klasztorным wielkimi cnotami. Dnia 8 VI 1394 r. został biskupem sereckim, ale nie objął swej diecezji, pozostając do śmierci, która nastąpiła 10 I 1412 r., sufraganem krakowskim. Zob. P. C z a p l e w s k i, *Tytułarny episcopat...*, s. 79-81; Wł. A b r a h a m, *Biskupstwa...*, s. 184.

⁷⁹ J. K r e t o s z, *Organizacja archidiecezji lwowskiej obrządku łacińskiego od XV wieku do 1772 roku*, Lublin 1986, s. 36.

w tym czasie dwóch zwierzchników. Z obediencji pizzańskiej, antypapież Jan XXIII, na prośbę króla węgierskiego Zygmunta Luksemburczyka (1387-1427), powołał na biskupa Mikołaja Venatoriusza (1413-1434)⁸⁰, należącego do zakonu paulinów, zaś papież Grzegorz VII (1413 -1415), idąc za sugestią króla Władysława Jagiełło (1386-1434), mianował sereckim biskupem niemieckiego franciszkanina Tomasza Grubera (Ehrneborn)⁸¹. Ostatni biskup, znany tylko z imienia, dominikanin Jan, został powołany 29 lipca 1434 r. przez papieża Eugeniusza IV (1431-1447). Prawdopodobnie nigdy nie odwiedził swej diecezji, która stała się tytularnym biskupstwem⁸².

b) Biskupstwo w Baia

Na początku XV wieku. w miejsce upadłego Seretu, życie religijne nabrało znacznych akcentów w innym mołdawskim grodzie znanym jako Baia (Civitas Moldaviensis)⁸³, gdzie rozwinęli swoją działalność, podobnie jak w Serecie, dominikanie wraz z franciszkanami pod patronatem księżnej Małgorzaty. Dla potrzeb religijnych, koloniści zbudowali małe kościółki pw. „Świętej Trójcy”⁸⁴. Istnienie w Baia franciszkańskiego konwentu potwierdzają liczne dokumenty z pierwszej połowy XIV w., albowiem tutaj miał swoją generalną siedzibę prowincjał wikariatu ruskiego⁸⁵.

Historycy zajmujący się dziejami katolicyzmu w Mołdawii są niezgodni co do roku powstania nowego biskupstwa w Baia. Niektórzy postulują, że inicjatywa powołania nowego biskupstwa należała do króla polskiego i jego małżonki Anny, i to na ich wniosek w dniu

⁸⁰ F. P i e s z c z o c h, *Episcopia catolică...*, s. 40.

⁸¹ Tamże.

⁸² E. D u m e a, *Istoria...*, s. 58.

⁸³ Baia (Civitas Moldaviensis) powstała w XII w., kiedy nad rzeką Mołdawą osiedlili się Sasi przybywający z Siedmiogrodu. Miasto rozrosło się gdy tereny te zostały anektowane przez Krzyżaków, którzy sprowadzili kolejnych niemieckich osadników. Miasto było pierwszą stolicą gospodarów mołdawskich i ważnym centrum ekonomicznym i kulturowym. W okresie od 1405-1453 r. na Uniwersytet Jagielloński zgłosiło się pięciu studentów z Baia posiadających nazwiska niemieckie. W pierwszej połowie XV w. miasto liczyło 6 000 mieszkańców. Zob. E. D u m e a, *Istoria...*, s. 40; J. N o u z i l l e, *Catolicii din Moldova. Istoria unei minorități confesionale din România*, Iași 2010, s. 54.

⁸⁴ Wł. A b r a h a m, *Biskupstwa...*, s. 192.

⁸⁵ F. P i e s z c z o c h, *Vechi mănăstiri și biserici catolice din Bucovina*, „Almanahul Presa Bună 2006”, Iași 2006, s. 304; Tenże, *La ceas aniversar...*, s. 45.

7 sierpnia 1413 r., antypapież Jan XXIII zlecił Andrzejowi, biskupowi kamienieckiemu (1413-1418), by zbadał królewską petycję i w przypadku korzystnych ku temu warunków, nowe biskupstwo podporządkować metropolii Lwowskiej z dominikaninem Janem Ryza na czele⁸⁶. Z powodu braku konkretnych informacji dotyczących początków diecezji, niektórzy uważają, że w Kurii Rzymskiej popełniono błąd biurokratyczny i zamiast mianować biskupa w Baia, powołano biskupa Tomasza na obsadzone już biskupstwo w Serecie⁸⁷.

Kościół katedralny pw. Wniebowzięcia NMP, został zbudowany w 1410 r., przez hospodara Aleksandra Dobrego (1401-1433), którego pierwsza żona Małgorzata z Lasoncz (de Losoth), będąc katoliczką, namówiła wojewodę, by objął swym autorytetem troskę o życie religijne poddanych mu katolików⁸⁸. Pierwszy dokument stwierdzający obecność biskupa Jana w Baia, wydał papież Marcin V (1417-1431) w 1420 r. prosząc biskupa o przedstawienie motywów rozwodu hospodara Aleksandra z Ryngałą Anną⁸⁹. O ile głównym motywem założenia nowego biskupstwa była idea doprowadzenia do unii z mołdawskim Kościołem prawosławnym, to począwszy od 1420 r. łacińskie biskupstwo mołdawskie nabiera charakteru obronnego przed wypędzonymi z Czech husytami, którzy osiedlili się w Siedmiogrodzie i na Mołdawii tworząc silne ośrodki⁹⁰.

W latach trzydziestych XV wieku znalazł schronienie na dworze hospodara mołdawskiego, niejaki Jakób, husycki kaznodzieja, który swoim heretyckim nauczaniem zyskiwał poparcie słabo przygotowanej ludności katolickiej⁹¹. Po śmierci biskupa Jana (1438), papież Eu-

⁸⁶ Wł. Abraham, *Założenie biskupstwa łacińskiego w Kamieńcu Podolskim*, [w:] *Księga pamiątkowa ku czci 250-tej rocznicy założenia Uniwersytetu Lwowskiego przez króla Jana Kazimierza w 1661 r.*, t. 1, Lwów 1912, s. 22; E. Duménil, *Istoria...*, s. 40-41.

⁸⁷ I. Gabor, *Dicționarul...*, s. 30.

⁸⁸ M. Bandini, *Codex. Vizitarea generală a tuturor Biseriilor Catolice de rit roman din Provincia Moldova 1646-1648*, Iași 2006, s. 212.

⁸⁹ Anna Ryngała ur. się ok. 1367 r. i była najmłodszą córką księcia trockiego Kiejstuta i Beiruty, siostra cioteczna polskiego monarchy Władysława Jagiełło. W 1419 r. została poślubiona przez Aleksandra Dobrego, ale małżeństwo ich trwało krótko. Zmarła prawdopodobnie w 1430 r. E. Duménil, *Istoria...*, s. 41.

⁹⁰ Ș. Păpăcoștea, *Știri noi cu privire la istoria husitismului în Moldova în timpul lui Alexandru cel Bun*, „Studii și cercetări științifice, Istorie”, Iași, nr 2, 1962, s. 253.

⁹¹ W liście z dnia 6 IV 1431 r. król Polski Władysław Jagiełło, zwrócił się do hospodara Aleksandra Dobrego z prośbą, o zaniechanie tak szerokiej tolerancji i o ekstradycję

geniusz IV (1431-1447) powołał na mołdawskie biskupstwo dominikanina Piotra Cipsera (1438-1457), który podobnie jak jego następcą franciszkanin Jan Kemnicz (1457-1472), w swojej diecezji nie rezydował⁹². Rządy Stefana Wielkiego (1457-1504), pomimo że tolerancyjne pod względem wyznaniowym (sam gospodar utrzymywał przyjazne stosunki ze Stolicą Apostolską), nie doprowadziły do umocnienia katolicyzmu, bowiem wszelkie dążenia do ukształtowania organizacji kościelnej udaremniły wojny mołdawsko-węgierskie, a rozwój życia religijnego osłabiała ekspansja turecka⁹³.

W obliczu tureckiego zagrożenia, Stefan Wielki, za pośrednictwem powołanego 24 marca 1476 r. biskupa Piotra (de Insula) Fenesiego, zyskał przychylność Stolicy Apostolskiej, co urzeczywistniło się w postaci subwencji dla mołdawskiego gospodarza w wyprach tureckich⁹⁴. Fenesi przeniósł rezydencję biskupstwa do Białogrodu, skąd udał się do Alba Iulia, gdzie pełnił jakiś czas funkcję biskupa pomocniczego w diecezji siedmiogrodzkiej⁹⁵. Kolejni dwaj biskupi mołdawscy, Szymon Dobriolanus (1488-1497)⁹⁶ oraz Tomasz Batcha (Bathea) (1497-1503), rezydując na Węgrzech, nie odbudowali zniszczonej organizacji kościelnej, bowiem sporadycznie odwiedzali swoją diecezję,

głównego husyckiego agitatora Jana de Molda i jego towarzysza franciszkańskiego apostata, nieznanego nam z imienia. W 1437 r. biskup mołdawski Jan Rza przedstawił sytuację biskupowi krakowskiemu Zbigniewowi Oleśnickiemu, z której wynika, że husyci zjednali sobie prawosławnych bojarów tworząc silną antykatolicką opozycję, dlatego też widzi on szansę na zażegnanie tej heretyckiej agitacji jedynie przy pomocy polskiego monarchy. Nie zabrakło też interwencji ze strony Stolicy Apostolskiej, która w 1451 r. do zwalczania husyckiej herezji wezwała franciszkanina, Jana Kapistrana. Agitacja husycka trwała w krajach rumuńskich do lat osiemdziesiątych XV wieku. Zob. G. B l o n d, *Furiosii Domnului*, București 1976, s. 48-49; Ș. P a p a c o s t e a, *Știri noi...*, s. 253-258; Wł. A b r a h a m, *Biskupstwa...*, s. 196-197.

⁹² E. D u m e a, *Istoria...*, s. 47-48.

⁹³ W 1467 r. król Węgier Maciej Korwin (1458-1490), zajął południowe grody mołdawskie i osiadł w Baia, co doprowadziło do reakcji wojewody Stefana, który 15 XVII 1467 r. spalił miasto wraz z zabudowaniami klasztorowymi i katedrą. Zob. C. G i u r e s c u, *Cauzele refugierii husiților în Moldova și centrele lor în această țară*, „Studii și articole de istorie” 8(1966), s. 27-44.

⁹⁴ E. D u m e a, *Istoria...*, s. 44.

⁹⁵ Wł. A b r a h a m, *Biskupstwa...*, s. 203-204.

⁹⁶ Okres jego urzędowania na mołdawskiej stolicy biskupiej naznaczony jest konfliktem polsko-mołdawskim, który zakończył się klęską króla Jana Olbrachta (1492-1501) dnia 26 X 1497 r. w bitwie pod Koźminem.

ten ostatni podczas jednej z wizyt został zamordowany przez mieszkańców Orăști-Neamț⁹⁷. Zniszczoną organizacją kościoła mołdawskiego nie zajął się także ostatni biskup mołdawski Michał Marynowski (1510-1525), który pozostawał w ścisłym związku z kościołem węgierskim, zaś po jego śmierci biskupstwo upadło⁹⁸.

c) Biskupstwo w Bakowie

W XVI wieku, Mołdawia znalazła się pod berłem osmańskim, katolicyzm osłabiony akcją husycką i reformacją, przetrwał w małej liczbie wiernych, których skupiali wokół swoich klasztorów węgierscy franciszkanie. Głównym ośrodkiem misji katolickiej było w tym czasie miasto Baków, gdzie od 1531 r. prężnie rozwijał się konwent Zakonu Braci Mniejszych Obserwantów⁹⁹. Obserwanci zostali niebawem wypędzeni, wskutek działań Jana III Srogiego (1572-1574), który dążąc do umocnienia swej władzy książęcej, rozpoczął na szeroką skalę ograniczenie działalności zakonnej, bowiem nie popierali jego polityki opartej na grabieży¹⁰⁰.

W drugiej połowie XVI w. do Mołdawii, jak i na cały obszar Europy wschodniej, przenikają nowe tendencje, prowadzące do reorganizacji kościołów lokalnych, a ich realizacji podjęli się zakonnicy Towarzystwa Jezusowego. Pierwszym jezuitą obecnym w Mołdawii był Thabuc Fegedin¹⁰¹ do którego dołączyli włoscy misjonarze Iuliusz Mancinelli¹⁰² i Franciszek Pastis de Candia¹⁰³, i w opraciu o ich ra-

⁹⁷ E. Melchisedec, *Papismul și starea actuală a bisericii ortodoxe române*, București 1883, s. 21.

⁹⁸ A. Moraru, *Incursiune în istoria Episcopiei Catolice de Iași (1884-27 iunie-2009)*, Iași 2009, s. 28.

⁹⁹ A. Despinescu, *Bacău, reședință episcopală catolică. secolul al XVII-lea*, „Chronos. Revistă de istorie” 4(2008), nr 2, s. 15.

¹⁰⁰ I. Gabor, *Parohia catolică Bacău în secolele XV-XVIII*, [w:] *Catolicii din Bacău*, Iași 2007, s. 23.

¹⁰¹ Źródła potwierdzają jego aktywność duszpasterską w miastach: Huși, Trotuș Roman i w pięciu okolicznych wioskach. Zob. A. Moraru, *Incursiune...*, s. 29.

¹⁰² Misjonarz jezuitski Giulio Mancinelli, w swej relacji z wyprawy misyjnej na Mołdawię, którą odbył w okresie między 1583-1586, odwiedzając rezydencję książęcą w Iași, spotkał tam katolików, którzy ze względu na brak księży, prawie wszyscy przeszli na ryt prawosławny. G. Mancinelli, *Relacja Giulio Mancinelli*, [w:] *Călători străini despre Țările Române*, t. 2, red. M. Holban, București 1970, s. 523-524.

porty powstał plan utworzenia biskupstwa na wzór dawniejszych sufraganii lwowskich oraz utworzenia seminarium duchownego dla miejscowego kleru w Cotnari¹⁰⁴. Plan ten, opracowany przez wypędzonych z Siedmiogrodu jezuitów Stanisława Warszawskiego, Jana Kuniga i Justyna Raaba, popierał gospodar mołdawski Piotr Kulawy (1574-1577, 1578-1579 i 1582-1591), jego doradca Bartłomiej Brutti oraz prawosławny metropolita, rezydujący w Suczawie Jerzy Mołyła (1588-1591; 1595-1605), a w założeniu jego inicjatorów miał stworzyć ekumeniczny klimat wśród katolików i prawosławnych, zaś w przyszłości miał prowadzić do unii kościelnej¹⁰⁵.

W 1582 r., w miejsce wypędzonych obserwantów, do Bakowa przybyli franciszkanie konwentualni, którzy przy pomocy mołdawskiego gospodarza rozbudowali klasztor i kościół pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryj Panny, którego przełożonym i od 1587 r. wikariuszem apostołskim w Mołdawii został Hieronim Arsengo¹⁰⁶. Zamiarem Stolicy Apostolskiej była konsolidacja mołdawskiego kościoła w duchu reform trydenckich, wśród których na pierwsze miejsce wysuwano misję kontreformacji, zadanie powierzone franciszkanom konwentualnym przybyłym z Konstantynopola i z Polski. Hieronim Arsengo, należący do tej grupy przybyłych ze wschodu, szybko zdobył przychylność mołdawskich książąt, którzy zgodzili się, by w Bakowie mógł rezydować biskup Bernardyn Quirini¹⁰⁷. Powołany został dnia 7 stycznia 1591 r. na historyczne biskupstwo argiszowskie przez papieża Grzegorza XIV (1590-1591) i miał szerokie kompetencje, albowiem podlegały mu Mołdawia i Wołoszczyzna¹⁰⁸.

¹⁰³ F. Pastis de Candia, *Despre catolicii și bisericile lor din Moldova*, [w:] *Călători străini...*, t. 3, red. M. Holban, București 1971, s. 634-640.

¹⁰⁴ Gospodar mołdawski Jan II Jakub Heraklid Despot, w miasteczku Cotnari, utworzył w 1562 r. kolegium, w którym nauczano języka łacińskiego. A. Moraru, *Iezuiții în Moldova (1588-2010)*, Iași 2011, s. 43; E. Dumitru, *Cotnariul secolelor XVI-XVIII – punct de referință al catolicilor din Moldova*, „Buletin istoric” 5(2004), s. 147-148.

¹⁰⁵ S. Warszewicki, *Prima misiune iezuită în Moldova*, [w:] *Călători străini...*, t. 3, s. 279-284.

¹⁰⁶ I. Gabor, *Parohia...*, s. 23.

¹⁰⁷ J. Nouzille, *Catolicii din Moldova...*, s. 53.

¹⁰⁸ Bernardino Quirini, urodził się w miejscowości Candia, na Krecie. Wstąpił do Zakonu Braci Mniejszych Obserwantów we Włoszech. W 1597 r. rozpoczął wizytację mołdawskiej diecezji, z zamiarem sporządzenia szczegółowego opisu, przedstawiając

Po śmierci biskupa Bernardyna (1604) bakowski klasztor franciszkański stał się siedzibą kolejnej mołdawskiej diecezji, która była przedłużeniem upadłego biskupstwa sereckiego, a jej pierwszym biskupem został, za zgodą hospodara Jeremiasza Mohyły (1595-1606) i przy aktywnym udziale korony polskiej, franciszkanin Hieronim Arsengo¹⁰⁹. Nowe biskupstwo zostało włączone do metropolii lwowskiej, zaś konsekracja odbyła się w Krakowie pod koniec 1607 r. ponieważ protektorat nad katolikami mołdawskimi należał od czasów kazimierzowskich do polskiego monarchy¹¹⁰.

Kolejne dwa wieki istnienia biskupstwa bakowskiego¹¹¹ to okres licznych wojen, najazdów tatarskich i tendencji prowadzących bardziej do zapewnienia minimalnej opieki duszpasterskiej dla małej liczby katolików aniżeli stanowienia odrębnego *status quo* dla mołdawskiego kościoła. Spośród dziewiętnastu hierarchów, szesnastu miało polskie pochodzenie, lecz nieliczni z nich przebywali w swojej diecezji.

Trudnościom kruchego katolicyzmu mołdawskiego próbowała zaradzić Kogregacja „De propaganda Fide”, ustanawiając 25 kwietnia

warunki życia religijnego i stan materialny diecezji. Nie dokończył tego dzieła, bowiem dostał się w turecką niewolę, gdzie torturowany zginął w połowie 1604 r. Zob. I. G a b o r, *Parohia...*, s. 25.

¹⁰⁹ Hieronim Arsengo, pochodził z greckiej wyspy Chios. W 1580 r. przebywał w Konstantynopolu, skąd został skierowany z misją do księstw rumuńskich. Po śmierci biskupa Bernardino Quirini, kardynał Borghese, w imieniu papieża, polecił w dniu 17 VI 1606 r., Claudiu Rangono nuncjuszowi w Polsce, by przeprowadził sam lub by zlecił arcybiskupowi lwowskiemu przeprowadzenie procesu informacyjnego odnośnie osoby Hieronima Arsengo. Po tym procesie, który odbył się dopiero 6 II 1607 r., następca nuncjusza Rancano, Simoneta przeprowadził nowy proces, który został zatwierdzony 22 II 1607 r. Następnego dnia, 23 II 1607 r., nuncjusz zatwierdził protokół informacyjny i przyjął księdza Arsengo do złożenia, dnia 24 II 1607 r., wyznania wiary w duchu Soboru Trydenckiego. Ostatecznie listem z dnia 25 i 26 II nuncjusz przedstawił swojego kandydata kardynałowi Borghese. Dnia 17 IX został mianowany biskupem bakowskim. Zmarł w Bakowie przed 18 IV 1610 r. C. A u n e r, *Inceputul episcopiei de Bacau*, „Revista catolică” 1(1912), nr 3, s. 383-408.

¹¹⁰ N. I o r g a, *Istoria bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, Vălenii-de-munte 1909, t. 2, s. 313-314.

¹¹¹ Na temat serii biskupów bakowskich zob.: S. C h o d y ń s k i, *Bakońskie biskupstwo*, [w:] *Encyklopedia Kościelna*, red. M. N o w o d w o r s k i, Warszawa 1873, t. 1, s. 597-607; J. R e y c h m a n, *Biskupstwo bakowskie w świetle literatury historycznej rumuńskiej*, „Nasza Przeszłość” 4(1948), s. 318-340; A. D e s p i n e s c u, *Bacău...*, s. 14-21; B. K u m o r, *Baków*, [w:] *Encyklopedia Katolicka*, t. 1, Lublin 1973, k. 1270-1271.

1623 r. misję mołdawską i wołoską pod nazwą „primogenita sacrae Congregationis de Propaganda Fide”, tworząc jurydyczne struktury pracy dla Zakonu Braci Mniejszych Konwentalnych¹¹². Na podstawie raportu, złożonego w rzymskiej kongregacji przez Andrzeja Bogoslavić, pierwszego prefekta misji mołdawskiej, w diecezji było 15 kościołów, 1.010 rodzin katolickich, co przekładało się na 26.630 wiernych, jeden klasztor i uboga rezydencja biskupa w Bakowie¹¹³. Wzorem sąsiednich prowincji kościelnych w połowie XVII w., zostały odprawione dwa synody diecezjalne: pierwszy odbył się dnia 6 listopada 1642 r. w szkole jezuickiej¹¹⁴ w Kutnar¹¹⁵ (rum. Cotnari), z inicjatywy wikariusza generalnego Bartłomieja Bassetti, ze względu na nieobecność biskupa Jana Zamojskiego (1633-1649), drugi zaś obradował w Bakowie w dniach 27 kwietnia – 1 maja pod przewodnictwem Atanazego Rudnickiego (1662-1675) ordynariusza bakowskiego¹¹⁶. Obrady synodalne dotyczyły między innymi sytuacji katolików w diecezji, uregulowania nadużyć wśród kleru oraz wdrażania w życie religijne nowego ducha Soboru Trydenckiego¹¹⁷.

W połowie XVIII wieku wizytację diecezji bakowskiej przeprowadził Stanisław Rajmund Jezierski (1734-1782), konsekrowany na ordynariusza tej diecezji 7 maja 1738 r. w Kielcach¹¹⁸. Wskutek przeprowadzonej w 1741 r. wizytacji kanonicznej, przeniósł rezydencję biskupstwa z Bakowa do Śniatynia, pragnąc zachować przy metropolii lwowskiej mołdawską diecezję, w której coraz silniej uwidaczniały się

¹¹² J. N o u z i l l e, *Catolicii din Moldova...*, s. 97.

¹¹³ A. B o g o s l a v i ć, *Relație despre Moldova 1623*, [w:] *Călători străini...*, t. 5, red. M. H o l b a n, București 1973, s. 5.

¹¹⁴ Szerzej na temat misji jezuickiej w Kutnarach zob.: S. Z a ł ę s k i, *Jezuici w Polsce*, t. 1, *Walka z różnowierstwem 1555-1608, część I – 1555-1586*, Lwów 1900, s. 565-586; Tamże, t. 3, *Prace misyjne nad ludem 1648-1773 z dwiema tablicami i mapą, część I – 1648-1700*, s. 824-859; A. M o r a r u, *Jezuicii în Moldova...*, s. 19-47.

¹¹⁵ F. D o b o ș, *Sinodul de la Cotnari – 6 noiembrie 1642*, „*Almanahul Presa Bună 2003*”, Iași 2003, s. 45-52.

¹¹⁶ A. D e s p i n e s c u, *Preocupări sinodale în sec. al XVII-lea la Episcopia Bacăului*, „*Buletin istoric*”, 2(2001), s. 116-117; A. C o ș a, *Sinodul diecezan de la Bacău*, „*Almanahul Presa Bună 2002*”, Iași 2002, s. 33-34; J. N o u z i l l e, *Catolicii din Moldova...*, s. 126-129.

¹¹⁷ A. M o r a r u, *Incursiune în istoria...*, s. 35.

¹¹⁸ A. A. I l i e ș, *Episcopia romano-catolică de Bacău din secolul al XVIII-lea până la sfârșitul existenței ei (1818)*, [w:] *Catolicii din Bacău*, Iași 2007, s. 275.

wpływy węgiersko-włoskie, a katolicy przechodzili silny proces spadowy¹¹⁹. Nadto nieustające konflikty zbrojne, w których Księstwo Mołdawskie było prawdziwym „theatrum bellorum” między Polską, Austrią, Rosją i Imperium Osmańskim, często wystawiane grabieżcom przez skorumpowanych bojarów i brak kleru rodzimego, to wszystko podzieliło wpływy w Kościele mołdawskim między polskimi, węgierskimi i włoskimi misjonarzami, którzy najczęściej różnymi sposobami dążyli do zachowania swych obszarów wpływowych, prowadząc ostatecznie w 1818 r. do upadku biskupstwa bakowskiego¹²⁰.

6. Rozwój Kościoła na Bukowinie

Pod koniec XVIII wieku północno-wschodnia część Księstwa Mołdawskiego, czyli Bukowina, została oderwana i włączona do Imperium Austro-Węgierskiego, a była to cena za neutralność Habsburgów w wojnie rosyjsko-tureckiej. Według relacji wizytatorów apostolskich w omawianym okresie na tym obszarze katolicyzm został bardzo zredukowany. Pod koniec XVI w., biskup Quirini notuje 60 rodzin w Baia i 30 rodzin (150 katolików) w Suczawie, gdzie stacjonował w tym czasie garnizon wojskowy liczący 2000 katolickich żołnierzy polskich i węgierskich¹²¹. Znacznie więcej informacji zawiera „Codex” wikariusza apostolskiego Marco Bandiniego, z wizytacji przeprowadzonej w 1646 r. w Mołdawii. Wizytator znalazł w Baia 40 domów, w których mieszkało 256 katolików, w Serecie nie spotkał żadnego, zaś w Suczawie jedynie 25 saskich katolików¹²².

¹¹⁹ L. Zabolotnaia, *Populația catolică în orașele din Moldova (secolele XVI-XVII)*, [w:] *Bliżej siebie. Polacy i Rumuni a historyczne i kulturowe dziedzictwo Europy*, Suceava 2007, s. 156-172; A. Moraru, *Incursiune în istoria...*, s. 39.

¹²⁰ Ostatni biskup bakowski Józef Bonawentura Berardi (1815-1818), który ze względu na silną opozycję prawosławnych hierarchów zyskał wsparcie dworu wiedeńskiego i 25 lutego 1816 r. został konsekrowany w Wiedniu. Przed śmiercią (20 kwietnia 1818) przeprowadził wizytację duszpasterską w kilku parafiach i przeniósł stolicę biskupią z Bakowa do Jass. Zob. E. Dumea, *Istoria...*, s. 119-122.

¹²¹ Biskup odwiedził Suczawę prawdopodobnie w 1599 r. by złożyć hołd i przedstawić papieskie posłannictwo wojewodzie mołdawskiemu Jeremiaszowi Mohyle. Zob. B. Quirini, *Relația fratelui Bernardino Quirini, călugăr franciscan, episcop de Argeș în provinciile Moldova și Valahia, despre afacerile episcopatului său, făcută de Sanctității sale Papa în anul 1599*, [w:] *Călători străini...*, t. 4, red. M. Holban, București 1972, s. 33-45.

¹²² M. Bandini, *Codex...*, s. 208-230.

Z końca XVIII wieku pochodzi anonimowy raport, według którego na obszarze bukowińskim mieszkało ok. 100 katolickich rodzin rozproszonych w miastach Suczawa i Czerniowce, ale dodaje że w Zamosci, społeczność katolicka liczy 700 wiernych¹²³. Relacja biskupa Jezierskiego z 1741 r. wskazuje na istnienie 300 katolików w Suczawie, którzy posiadali murowany kościół, ale nie było wśród nich duszpasterza¹²⁴. Taki stan rzeczy prezentował katolicyzm na omawianym obszarze w chwili zajęcia terytorium północnej Mołdawii przez monarchię habsburską.

a) Era austriacka

Wraz z ustaleniem kordonu granicznego przez wojska austriackie, rozpoczyna się nowy rozdział w dziejach katolicyzmu bukowińskiego. Śladem rozlokowanych w różnych miejscowościach, cesarskich oficerów i żołnierzy, którzy sprowadzili swoje rodziny, przybyła grupa cudzoziemców, w większości katolików. Opiekę duszpasterską sprawowali kapelani wojskowi, zwani także „księżmi kordonu”, nad którymi swą pieczę sprawował biskup połowy Heinrich Johann Kerens, będący jednocześnie ordynariuszem diecezji Wiener-Neustadt¹²⁵. Przedstawicielem biskupa w terytorium był feldsuperior ks. Pater Kalatay osiadły we Lwowie i jego jurysdykcji podlegał czerniowiecki wicesuperior Prokop Mund, sprawujący pieczę nad katolikami nowej prowincji¹²⁶. Jesienią 1776 r. przybyli pierwsi koloniści węgierscy, którzy opuścili Mołdawię i założyli dwie zwarte osady w Țibeni i Fogodisten. Misję duszpasterską dla przybyłych w liczbie 100 katolickich rodzin sprawował od początku ks. Maurycy Martonffy, który pełnił jednocześnie funkcję kapelana wojskowego szwadronu huzarów, stacjonującego w Țibeni¹²⁷. W następnych latach sztab kancelarii administracji wojskowej z Czerniowiec za pośrednictwem kapitana Józefa von Badeus

¹²³ Nie udało się ustalić tej miejscowości, możliwe chodziło o wieś Zamostea, znajdująca się na północ od Suczawy. E. D u m e a, *Istoria...*, s. 103.

¹²⁴ S. C h o d y ń s k i, *Bakońskie biskupstwo...*, s. 603.

¹²⁵ R. F. K a i n d l, *Die Bukowina unter der Herrschaft des österreichischen Kaiserhauses (Seit 1774)*, [w:] *Geschichte der Bukowina*, Czernowitz 1898, s. 38.

¹²⁶ N. G a s c h l e r, *Chronik der römisch-katholische Pfreerei Sereth*, „Ananlele Bucovinei” 4(1997), nr 4, s. 117-129.

¹²⁷ R. F. K a i n d l, *Die Bukowina unter der Herrschaft...*, s. 38.

sprowadził z Siedmiogrodu i z Węgier, kolejną grupę węgierskich katolików liczącą 775 rodzin, którzy założyli osady w Andreasfalva (rum. Mîneuți), Hadicffalva (Dornești) i Ioseffalva (Tolva)¹²⁸.

W 1782 r. powstały pierwsze niemieckie osady w okolicach Czerniowiec, również szwabska osada w Molodia i w Mitocu-Dragomirnei, pośród których w pierwszych latach religijną pieczę sprawowali kapelani wojskowi. Rok później, pochodzący ze Spisza, jezuita Caspari, uruchomił kopalnię rud żelaza w okolicach Iacobeni, sprowadzając w 1786 r. kolejne niemieckie rodziny katolickich górników z Kieżmarku i Lewoczy oraz z Siedmiogrodu¹²⁹.

b) Prowincja bukowińska pod jurysdykcją archidiecezji lwowskiej

Rezydujący w Śniatyniu, ostatni biskup bakowski, Dominik Karwosiecki (1782-1789), podejmował starania o objęcie swą jurysdykcją katolików z Bukowiny, argumentując, że obszar ten należy do granic diecezji bakowskiej, kanonicznie jemu podległej, a granice polityczne nie powinny mieć wpływu na kościelną organizację terytorialną. Generał Enzenberg, w swoim dystrykcie wojskowym uznawał jedynie jurysdykcję lwowskiego feldsuperiora i według tej sugestii Nadworna Rada Wojenna w dniu 25 maja 1785 r. uznała, że Kościół katolicki na Bukowinie podlegać musi archidiecezji lwowskiej¹³⁰.

Habsburgowie swoją władzę w państwie opierali na armii, systemie urzędniczym i na Kościele katolickim, który stanowił trzeci filar polityki dworu wiedeńskiego. Wobec tego natychmiast przystąpiono do utworzenia kanonicznych struktur kościelnej organizacji terytorialnej. W 1777 r. powstała parafia w Czerniowcach, a jej pierwszym proboszczem został Wenzel Kekert, któremu podlegało 12 kapelanów wojskowych¹³¹.

¹²⁸ M. Petraru, *Polacy na Bukowinie w latach 1775-1918*, Kraków 2004, s. 80.

¹²⁹ Tamże.

¹³⁰ J. Polek, *Zur Frage der Errichtung eines römisch-katholischen Bistums in der Bukowina*, „Jahrbuch des Bukowiner Landes-Museums” 9(1908), s. 34.

¹³¹ R. F. Kaindl, *Zur Geschichte der Stadt Czernowitz und ihrer Umgegend*, Czernowitz 1888, s. 23; B. Kumor, *Ustrój i organizacja Kościoła polskiego w okresie niewoli narodowej 1772-1918*, Kraków 1980, s. 594; J. Polek, *Ausgewählte Capitel aus dem Gedenkbüche der röm.-kat. Pfarre zu Czernowitz*, Czernowitz 1980, s. 56-57.

Uregulowaniem sytuacji bukowińskich katolików zajął się sam cesarz Józef II, wysyłając 24 grudnia 1785 r. notę do barona Kresela w której nakreślił plan poddania Bukowiny archidiecezji lwowskiej lub diecezji przemyskiej, nie wykluczając także utworzenia osobnego biskupstwa dla Bukowiny. Wiedeńskiemu kanclerzowi zlecił, aby powiadomił za pośrednictwem Nadwornej Rady Wojennej, biskupa Kerensa i Gubernium Galicyjskie o podjętej decyzji, tak by przyjęcia dokonała bliżej usytuowana diecezja¹³². Według relacji Gubernii Galicyjskiej, z dnia 1 stycznia 1786 r., stan ludności katolickiej na Bukowinie oszacowano na 1039 rodzin (3609 wiernych), którzy zamieszkiwali we wszystkich bukowińskich okręgach¹³³.

W swoim oświadczeniu, Metropolitalny Konsystorz Lwowski nie wyraził zgody na utworzenie osobnego biskupstwa na Bukowinie, ze względu na małą ilość wiernych, wykluczył również zamiary biskupa Karwosieckiego i postulował by na Bukowinie utworzyć dekanat w Czerniowcach. Projekt regulacji złożony 3 kwietnia 1786 r. w Wiedniu przewidywał powstanie 4 parafii (Czerniowce, Seret, Suczawa i Țibeni) oraz 9 kapelanii (Kimpolung, Jakobeny, Gurahumora, Josefalva, Bojan, Sadagóra, Hadikfalva, Andreasfalva i Kaczyka)¹³⁴. Dnia 14 lipca 1786 r. lwowski konsystorz wydał decyzję o rozszerzeniu swej jurysdykcji na placówki bukowińskie, a dekret cesarski z dnia 1 listopada 1786 r. nadał mocy prawnej konsystorialnej decyzji¹³⁵.

Na mocy dekretu Rady Nadwornej z dnia 1 kwietnia 1787 r. placówki militarne zostały przekształcone w cywilne kapelanie, a dekret gubernialny z dnia 5 maja tego samego roku ustanowił dotychczasowego wicefeldsuperiora i proboszcza czerniowieckiego, pierwszym dziekanem prowincji bukowińskiej¹³⁶. Według relacji lwowskiego arcybiskupa Ferdynanda Kickiego do Rzymu, z 25 listopada 1790 r., wynika, że w okręgu czerniowieckim istniało 9 placówek duszpasterskich i planowano

¹³² N. G a s c h l e r, *Die Organization der römisch-katholische Kirche in der Bukowina*, „Kaindl-Archiv. Mitteilungen der Raimund Friedrich Kaindl Gesellschaft” 5(1986), s. 35.

¹³³ R. F. K a i n d l, *Die Bukowina unter der Herrschaft...*, s. 38.

¹³⁴ J. K r ę t o s z, *Archidiecezja lwowska obrządku łacińskiego w okresie józefinizmu (1772-1815)*, Katowice 1996, s. 138.

¹³⁵ N. G a s c h l e r, *Die Organization...*, s. 38.

¹³⁶ Tamże.

powołanie kolejnych czterech kapelanii¹³⁷. Na polecenie rządu wiedeńskiego z dnia 10 lipca 1786 r., papież Pius VI (1775-1799) dekretem rzymskiej Kongregacji Konsystorialnej z dnia 11 kwietnia 1796 r., zatwierdził inkorporację Bukowiny do archidiecezji lwowskiej obrządku łacińskiego, wyjmując tym aktem spod jurysdykcji biskupstwa bakowskiego następujące placówki: Czerniowce, Suczawa, Seret, Kimpolung, Gurahumora, Sadagóra, Bojan, Radowce i Țibeni¹³⁸.

Pracujący w okręgu bukowińskim duchowni byli w większości zakonnikami, z różnych krajowych prowincji. W chwili włączenia do diecezji lwowskiej, na Bukowinie było zaangażowanych w pracy duszpasterskiej 9 księży: 6 franciszkanów (ks. Franciszek Meierhauer, ks. Wacław Kekert i ks. Mauritius Martonsi z prowincji siedmiogrodzkiej oraz ks. Grzegorz Lazar, ks. Antoni Nagy i ks. Klemens Reicherd przybyli z Węgier), dwóch polskich lazarystów (ks. Paweł Harasz i ks. Guido Biantowski) i karmelita ks. Marinus Messena z galicyjskiej prowincji¹³⁹.

Z każdym rokiem przybywali nowi osadnicy, wśród których nie zabrakło także Polaków. W celu eksploatacji złóż solankowych w Kaczyka, rząd austriacki w 1792 r. sprowadził 20 rodzin galicyjskich górników z Bochni i Kałusza, do których nieco później dołączyły górnicze rodziny z Wieliczki¹⁴⁰.

Wskutek przeprowadzonej wizytacji duszpasterskiej w 1800 r., przez arcybiskupa Kajetana Ignacego Kickiego¹⁴¹, podjęto decyzję o dalszej

¹³⁷ Ferdynand Onufry Kicki herbu Gozdawa, urodził się ok. 1721 r. na terenie diecezji płockiej. Świecenia kapłańskie otrzymał 23 V 1750 r., a w 1770 r. ukończył w Zamościu specjalistyczne studia uwieńczone doktoratem prawa. Sakrę biskupią otrzymał 15 II 1778 r. w Dunajowie, a po śmierci arcybiskupa Sierakowskiego (z dniem 27 X 1780 r.), został arcybiskupem lwowskim. Zmarł 2 II 1797 r. w Obroszynie. J. Krętosz, *Archidiecezja lwowska...*, s. 104.

¹³⁸ B. K u m o r, *Granice metropolii i diecezji polskich (968-1939)*, [w:] „Archiwa Biblioteki i Muzea Kościelne”, t. 21, s. 316.

¹³⁹ J. K r ę t o s z, *Archidiecezja lwowska...*, s. 139.

¹⁴⁰ M. W i l l a u m e, *Polacy w Rumunii*, Lublin 1981, s. 43; A.-E. Z e l i o n k a, *Dzieje sanktuarium w Kaczyka na Bukowinie do 2001*, Lublin 2003, s. 17 (mps).

¹⁴¹ Kajetan Ignacy Kicki herbu Gozdawa, urodził się w Warszawie w 1745 r., a dnia 10 XII 1769 r. przyjął święcenia kapłańskie. W 1778 r. został kanonikiem chełmińskim a 18 VII 1783 r. mianowany biskupem pomocniczym archidiecezji lwowskiej ze stolicą tytularną w Soli. Sakrę biskupią przyjął 30 I 1785 r. we Lwowie i od 1789 pełnił funkcję oficjała generalnego we Lwowie. Papież Pius VI (1775-1799) mianował go 18 XII 1797 r. arcybiskupem metropolitą lwowskim. Zmarł 15 I 1812 r.

organizacji kościelnej w bukowińskiej prowincji. Z korespondencji dziekana W. Kekerta z kanclerzem Konsystorza Metropolitalnego we Lwowie, Jonnesem Ambrosem wynika, że główny problem stanowił brak księży, dlatego postanowiono by placówki w Serecie, Țibeni, Hadicfalva, Frătăuții, Andreasfalva i Suczawie podporządkować księżom: Franciszkowi Maierhauserowi (franciszkanin) i Teodorowi Lazarowi (bernardyn), zaś Gurahumora, Kimpolung i Sadagurę Joannesowi Krafczykowi¹⁴².

Pomimo licznych starań odnośnie regulacji sieci parafialnej, w 1809 r. na Bukowinie istniała tylko jedna parafia w Czerniowcach pod opieką ks. W. Kekerta oraz 10 kapelanii lokalnych w Kaczyka, Țibeni, Andreasfalva, Boian, Gurahumora, Iacobeni, Kimpolung, Sadagóra, Seret i w Suczawie¹⁴³.

Wraz z regulacją sieci parafialnej w czerniowieckim dekanacie, postępował proces budownictwa sakralnego, albowiem brak świątyń, stanowił kolejny problem duchowieństwa i wiernych osiedlających się na Bukowinie. Na początku XIX w., nie istniał żaden murowany kościół, a wierni gromadzili się na liturgię, najczęściej w domach prywatnych lub ubogich drewnianych kaplicach. Jedynie w Suczawie, dekretem cesarskim z 1780 r., został oddany dla użytku społeczności katolickiej, murowany prawosławny kościół pw. Zmartwychwstania Pańskiego i przystosowany według norm kanonicznych w 1782 r. dla sprawowania liturgii¹⁴⁴. Proces budowania murowanych kościołów, przyspieszył dekret cesarza Franciszka I z 1806 r., który zarządził by wszędzie tam gdzie są katolicy wznosić murowane kościoły¹⁴⁵.

Podstawą materialną dla uposażenia kościołów i utrzymania duchownych stanowił Fundusz Religijny Bukowiny, utworzony dekretemi wiedeńskiej Kancelarii Nadwornej z dnia 8 kwietnia i 7 lipca 1787 r., mocą których skonfiskowane mołdawskie dobra przeszły pod

w Obroszynie. N. G a s c h l e r, *Die Organization...*, s. 39; J. K r ę t o s z, *Organizacja archidiecezji...*, s. 104.

¹⁴² M. P e t r a r u, *Polacy na Bukowinie...*, s. 85.

¹⁴³ Directorium Divini Officii Archidioecesi Leopoliensis ritus latini, Catalogus Universi Venerabilis Cleri Archidioecesis Leopoliensis, 1809, s. 34.

¹⁴⁴ D. I r i m i a, *Monografia bisericii „Învierrea Domnului” din Suceava*, București 2008, s. 52-53.

¹⁴⁵ M. I a c o b e s c u, *Din istoria Bucovinei...*, s. 300.

zarząd państwowy¹⁴⁶. Już w 1809 r. wzniesiono w Gura Humorului, fundamenty pierwszego kamiennego kościoła, przy pomocy Galicyjskiego Funduszu Religijnego i Funduszu Religijnego Bukowiny a rok później, został oddany do użytku kościół w Kaczyka, który powstał dzięki wsparciu administracji Saliny¹⁴⁷. Ponadto dekret z dnia 7 lipca 1811 r. przyznawał roczne uposażenie dla duszpasterzy, przydzielając 600 florenów dla urzędu proboszczowskiego, 400 fl. na urząd kapelana lokalnego, 250 fl. dla wikariusza i 100 fl. na służbę kościelną¹⁴⁸.

Miało to stanowić zachętę dla duchowieństwa do podejmowania pracy duszpasterskiej na Bukowinie, gdzie ze względu na brak księży plany dalszej organizacji sieci parafialnej z 28 listopada 1811 r., które przewidywały utworzenie 6 parafii (Czerniowce, Sadagóra, Andeasfalva, Istensegitz, Suczawa i Witków) oraz 10 kapelanii lokalnych (Boian, Gurahumora, Hadikfalva, Jakobeny, Kotzman, Kimpolung, Kaczyka, Krasna, Waschkoutz i Zastawna), zostały zaniechane, bowiem zabrakło kandydatów na wyżej wymienione stanowiska¹⁴⁹. Doszło do sytuacji, że w 1815 r., na istniejących 7 parafii i 11 kapelanii, wakujące były 5 parafii i 8 kapelanii, ale po ustabilizowaniu się przynależności Bukowiny do Austrii, co nastąpiło w wyniku obrad kongresu wiedeńskiego, Nadworna Komisja Duchowna zatwierdziła dnia 25 sierpnia 1815 r., plan dalszej regulacji bukowińskich placówek duszpasterskich¹⁵⁰.

¹⁴⁶ Zachowała się lista z dnia 15 lutego 1788 r., która zawiera 39 nazw miejscowości mołdawskich z których utworzono Fundusz Religijny: Balinze, Balta, Luizy, Bohatyn, Dobronenz, Faraom, Foltyczen, Holda, Horodiszte, Ibaneszte, Kaleszte, Kardineszte, Kovasne, Krucza, Kuszoara, Kuszenica, Miteszte, Moskowe, Magura, Mohoseszte, Monastireni, Mundreszte, Napadowa, Odgonen, Odobeszte, Orzezeni, Osoneszte, Pisolica, Podraga, Poltesty, Reczulen, Scheligeszi, Serafineszte, Strahotin, Straoni, Susslinie, Wahatuszi, Werbie i Wortiszeni. Zob. S. T. Cl i p a, *Fondul bisericesc al bucovinei și lichidarea lui (1948-1949)*, Suceava 2006, s. 7-44; J. K r ę t o s z, *Archidiecezja lwowska...*, s. 138.

¹⁴⁷ A.-E. Z e l i o n k a, *Sanktuarium królowej Bukowiny*, [w:] *Sanktuarium maryjne w Kaczyce*, Suczawa 2004, s. 85-86; N. G a s c h l e r, *Die Organization...*, s. 40.

¹⁴⁸ J. K r ę t o s z, *Archidiecezja lwowska...*, s. 138-139; Tenże, *Józefiński proces budowy kościoła państwowego na terenie monarchii habsburskiej w okresie rządów cesarza Józefa II (1780-1790)*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 29(1996), s. 44-47.

¹⁴⁹ N. G a s c h l e r, *Die Organization...*, s. 40; B. K u m o r, *Ustrój i organizacja...*, s. 594-622.

¹⁵⁰ J. K r ę t o s z, *Archidiecezja lwowska...*, s. 138.

Na prośbę ks. Teodora Lazara, dziekana i proboszcza z Czerniowiec, gubernium lwowskie wystąpiło dnia 12 sierpnia 1817 r., do Wiednia z prośbą o ogłoszenie konkursu na wakujące beneficja w innych krajach monarchii, a dnia 14 października, został ogłoszony konkurs na 4 parafie i 9 kapelanii na Bukowinie¹⁵¹. W konsekwencji tych starań, w 1820 r., wizytując dekanat bukowiński, arcybiskup lwowski, Andrzej Alojzy Ankwicz¹⁵² odnotował, że objęte zostały beneficja 14 placówek, z których 6 urzędów przejęli kapłani diecezjalni, 6 franciszkanie i 2 bernardyni, a liczba katolików wzrosła, albowiem w tym samym roku szacowano, że wspólnie z katolikami wojskowymi mieszkało na Bukowinie 13.588 wiernych¹⁵³.

Zróznicowani pod względem narodowościowym, katolicy byli przede wszystkim polsko- i niemieckojęzyczni, ze znaczącą przewagą elementu germańskiego. Był to poważny problem w sferze duszpasterskiej, albowiem zarówno kazania, jak i nabożeństwa sprawowane były na przemian w języku polskim i niemieckim. Taka sytuacja była między innymi w Krasnej, Kaczyka, Sadagórze, Czerniowcach, Suczawie i w Serecie¹⁵⁴.

Kolejnym problemem słabej działalności był stan ludności katolickiej, która stanowiła zdecydowaną mniejszość, wobec miejscowego prawosławia. Dlatego arcybiskup Ankwicz, zwrócił się do wiedeńskiego dworu o pozwolenie na obstawienie wakujących urzędów parafialnych przez jezuitów, którzy po zniesieniu prowincji białoruskiej dnia 25 marca 1820 r., licznie przybywali do Galicji. Dekretem lwowskiego konsystorza z dnia 7 grudnia 1822 r., została utworzona misja jezuicka dla południowej części Bukowiny z siedzibą w Gura Humorului. Kanoniczne objęcie placówki odbyło się 2 marca 1823 r., a pierw-

¹⁵¹ Tamże, s. 139.

¹⁵² Andrzej Alojzy Ankwicz, herbu Abdank (Andrzej Alojzy hr. Skarbek z Poławic Ankwicz), urodził się 22 VI 1777 r. w Krakowie, a święcenia kapłańskie przyjął 2 IX 1810 r. Pełnił funkcję rektora seminarium oraz dyrektora studium teologicznego w Ołomuńcu. Dnia 25 III 1815 r. został mianowany arcybiskupem Lwowa obrządku łacińskiego, sakrę biskupią przyjął 15 VIII 1815 r. a w 1817 r. uzyskał od cesarza austriackiego tytuł prymasa Galicji i Lodomerii. W latach 1817-1818 pełnił godność rektora Uniwersytetu Lwowskiego. Papież Grzegorz XVI (1831-1846) przeniósł go dnia 30 IX 1833 r. na funkcję arcybiskupa Pragi. Zmarł 26 III 1838 r. w Pradze. N. G a s c h l e r, *Die Organization...*, s. 40.

¹⁵³ M. P e t r a r u, *Polacy na Bukowinie...*, s. 85.

¹⁵⁴ AAEB, AV, 7, k. 3.

szym superiorem został ks. Andrzej Pierling, do którego niebawem dołączyło 4 kapłanów¹⁵⁵. Głównym zadaniem misji było koordynowanie pracy duszpasterskiej w nieobsadzonych kapelaniach okręgu suchawskiego, sprawując opiekę duszpasterską między innymi w Karlsberg i Fürsental. Przyczynili się oni do ożywienia życia religijnego przez prowadzone misje ludowe i przyspieszyli znacznie proces budowy nowych kościołów w głównych miastach prowincji (Gura Humorului, Seret, Czerniowce, Kaczyka, Radowce), które zostały konsekrowane podczas drugiej wizytacji duszpasterskiej na Bukowinie w 1826 r., przez arcybiskupa Ankwicza¹⁵⁶.

Ze względu na przyrost liczby księży i parafii, na mocy dekretu z dnia 18 maja 1828 r., konsystorz lwowski powołał na Bukowinie wicedekanat, a wicedziekanem czerniowieckim został ks. Franciszek Stieber, proboszcz suchawski¹⁵⁷. Kolejni arcybiskupi lwowscy wielokrotnie wizytowali Bukowinę, gdzie rozwój sieci parafialnej wzrastał wraz z kontynuowaną przez rząd wiedeński akcją kolonizacyjną. W latach 1836 i 1842 wizytację przeprowadził arcybiskup Franciszek Pisztek, który konsekrował między innymi kościół suchawski podczas pierwszej wizyty, a w ramach drugiej uregulował sytuację wakujących beneficjów po opuszczeniu misji bukowińskiej przez księży jezuitów¹⁵⁸.

¹⁵⁵ W okresie 20 lat istnienia misji jezuickiej w Gura Humorului, pracowali na niej kolejno: superiorzy ks. Andrzej Pierling (1823-1829), ks. Adam Kossakowski (1829-1837), ks. Gaspar Stiebel (1837-1841) i w 1842 r. ks. Franciszek Comet. Ponadto powstały kolejne placówki prowadzone przez jezuitów w Jakobenach, gdzie przebywało 2 księży, obejmując zarząd parafią Luisenthal oraz w Kocmaniu (Kotzmann) było również 2 księży, którym powierzono parafię Zastawna. G. Geib, *Die Geschichte einer kleiner Stadt(II)*, „Ananlele Bucovinei” 2(2010), nr 35, s. 613; S. Załęski, *Jezuici w Polsce*, t. 5, cz. II, Kraków 1906, s. 570-571; K. Drzymała, *Wspomnienia naszych zmarłych, 1820-1982*, t. 2, Kraków 1982, s. 35-36.

¹⁵⁶ AAEB, AV, 15, k. 62.

¹⁵⁷ Franciszek Stieber (lub Stüber), przybył do Suchawy w 1816 r. w ślad za kolonistami, którzy przybyli z Moraw. Był kapłanem diecezji litmierzyckiej i przy wsparciu biskupa Wincentego Edwarda Milde z Litomierzyc, uzyskał na wiedeńskim dworze aprobatę i fundusze na budowę okazałej barokowej świątyni w miejskim parku. Zmarł w 1863 r. w Suchawie. Zob. M. Petraru, *Polacy na Bukowinie...*, s. 90; N. Gaschler, *Die Organization...*, s. 45.

¹⁵⁸ Franciszek Pisztek urodził się 6 IV 1786 r. w Porzycach koło Pragi a po ukończeniu studiów filozoficzno-teologicznych przyjął 21 VIII 1808 r. święcenia kapłańskie. Papież Leon XII (1823-1829) mianował go biskupem tytularnym Azotu i sufraganiem praskim. Dnia 14 XI 1824 r. otrzymał sakrę biskupią w Pradze, a 24 II 1832 r., po

c) Rozwój organizacji kościelnej w czasie autonomii Bukowiny

Ewolucja Kościoła katolickiego na terenie bukowińskiej prowincji nie doznała żadnych zmian podczas rewolucji z lat 1848-1849, która objęła całe cesarstwo Habsburgów. Rok po jej zakończeniu, dekanat i wicedekanat czerniowiecki liczył 7 parafii i 14 kapelanii lokalnych, a spis ludności przeprowadzony dnia 31 października 1857 r. wykazał, że pod względem wyznaniowym katolicy zajmowali drugie miejsce licząc 42 726 wiernych¹⁵⁹. W tym samym roku wizytację duszpasterską przeprowadził arcybiskup Łukasz Baraniecki¹⁶⁰, który zapoznając się ze stanem kościelnej organizacji, poparł prośby katolików bukowińskich udających się do Wiednia z prośbą o nadanie im kapłanów polskoniemieckojęzycznych, a w swoim sprawozdaniu skierowanym do cesarza Franciszka Józefa I, zaproponował powołanie nowych katolickich parafii.

Przystąpiono wówczas do reorganizacji kościelnych struktur w księstwie bukowińskim. Powstały w tym okresie kolejne kapelanie lub ekspozytury parafialne: w Ioseffalwa w 1856 r., w Solca w 1857 r., w Storożyńcu w 1864 r., w Pojanie Mikuli w 1870 r., a w 1874 r., z wicedekanatu czerniowieckiego utworzono dekanat suczawski. Urząd dziekana pełnił ówczesny proboszcz ks. Józef Franzel¹⁶¹. W skład czerniowieckiego dekanatu wchodziły następujące parafie: Boian, Czerniowce, Kotzman, Sadagóra, Seret, Wyżnica i 4 kapelanie lokalne:

kilkuletnim wakacie, mianowany został biskupem tarnowskim. Cesarz Ferdynand I 24 VII 1835 r. prekonizował go na stolicę metropolii lwowskiej, zaś papież Grzegorz XVI (1831-1846) potwierdził tę decyzję 1 II 1836 r. Był ostatnim prymasem Galicji, jako arcybiskup obrządku łacińskiego, gdyż po jego śmierci rząd austriacki godność tę przeniósł na arcybiskupów obrządku greckokatolickiego. Zmarł 2 II 1846 r. we Lwowie i tam został pochowany. Zob. B. Kumor, *Diecezja tarnowska*, Kraków 1985, s. 259-261; J. Mikrut, *Bischöfe aus Galizien berichten an Kaiser Franz I*, Wien 1955, s. 353-375; N. G a s c h l e r, *Die Organization...*, s. 40-41.

¹⁵⁹ *Schematismus Leopoliensis ritus latini, 1850*, s. 13; C. V o n S c h m e d e s, *Geographisch-Statistische Uebersicht Galiziens Und Der Bukowina, Nach Amtlichen Quellen Bearbeitet*, Lemberg 1869, s. 134.

¹⁶⁰ Łukasz Baraniecki urodził się 14 X 1798 r. W dziejach Lwowa zapisał się m.in. przez funkcję posła stanów galicyjskich (w 1845 r.) oraz tajnego radcy austriackiego (w 1851 r.). Papież Pius IX (1846-1878) mianował go 28 IX 1849 r. arcybiskupem metropolii lwowskiej. Sakrę biskupią przyjął 13 I 1850 r. Jest współzałożycielem Zgromadzenia Sióstr Opatrzności Bożej. Zmarł 30 VI 1858 r. we Lwowie. Zob. N. G a s c h l e r, *Die Organization...*, s. 41.

¹⁶¹ J. P o l e k, *Zur Frage...*, s. 43.

Stara Huta, Storożyniec, Waszkowce i Zastawna¹⁶². W Wyżnicy na przykład jeszcze w 1866 r. kilkaset wiernych tłoczyło się w małym drewnianym kościółku, a przez następne dziesięć lat w domach prywatnych, gdyż dopiero w 1876 r. została oddana do użytku murowana świątynia, którą fundował ormianin Grzegorz Aywasa¹⁶³.

Powstały dekanat suczawski skupiał 7 parafii: Gura Humorului, Hadicffalva, Țibeni, Kimpolung, Radowce, Solca i Suczawę oraz 9 kapelanii: Andreasffalva, Fürstenthal, Iacobeni, Ioseffalva, Kaczyka, Karlsberg, Luisenthal, Poiana Mikuli¹⁶⁴. Dodać trzeba, że w tym czasie powstała parafia w Kaczyce, gdzie od 1864 r., ks. Karol Szajer zapoczątkował coroczne pielgrzymki maryjne, które gromadziły licznych wiernych w dniu 15 sierpnia ku czci Najśw. Maryi Panny, albowiem od 1809 r. znajdował się w głównym ołtarzu obraz Matki Bożej, sprowadzony przez osadników przybyłych z Bochni¹⁶⁵.

W Czerniowcach, w stolicy Bukowiny, w 1891 r. na ogólną liczbę 54.171 mieszkańców, 14.822 było wyznania katolickiego, skupieni przy jednym tylko kościele. Z inicjatywy arcybiskupa Zygmunta Szczęsnego Felińskiego, który wrócił z wygnania i zamieszkał na peryferiach Czerniowiec, zostali sprowadzeni na Bukowinę jezuici. Nie otrzymali tym razem żadnych beneficjów, ale uzyskali zgodę na prowadzenie własnej placówki.

Z początkiem września 1885 r. przybył pierwszy kapłan Szymon Tychowski, a w następnych latach, staraniem superiora powstałej rezydencji czerniowieckiej, o. Franciszka Ksawerego Eberharda, powstał kościół pw. Serca Jezusowego, konsekrowany dnia 25 października 1894 r. przez arcybiskupa Seweryna Morawskiego¹⁶⁶. Staraniem arcybiskupa Felińskiego, zostały sprowadzone do Czerniowiec w tym okresie i dwa zgromadzenia żeńskie: Siostry Felicjanki i Siostry Rodziny Maryi¹⁶⁷.

Zauważyć możemy jak przez wieki kształtowały się struktury Kościoła katolickiego w Mołdawii i na Bukowinie, pod wpływem sąsiednich państw, niejednokrotnie znikając pod naporem niszczyciel-

¹⁶² *Schematismus Leopoliensis latini ritus*, 1880, s. 118-128.

¹⁶³ M. Petraru, *Polacy na Bukowinie...*, s. 96.

¹⁶⁴ *Schematismus Leopoliensis latini ritus*, 1880, s. 118-128.

¹⁶⁵ M. Petraru, *Polacy na Bukowinie...*, s. 94.

¹⁶⁶ S. Załęski, *O. Franciszek E.*, „Nasze Wiadomości” 1(1905), s. 411-423.

¹⁶⁷ Tamże.

skich wojen i wznawiając z trudem działalność, by dopiero pod koniec XIX w. osiągnąć w pełni prawdziwą organizację, umożliwiającą rozwijanie działalności życia religijnego i społeczno-kulturowego.

ALFONS-EUGEN ZELIONKA

**FROM THE HISTORY OF CHRISTIANITY IN MOLDAVIA
AND IN THE BUKOVINA REGION UNTIL THE 20TH CENTURY**

Abstract

The Catholic Church on the territory of Moldavia and Bukovina developed throughout the ages on the foundations of early Christian communities in apostolic times. Small Wallachian – Moldavian bishoprics, which were established in various times in history and which now no longer exist, bear testimony to a multi-language and multi-ethnic reality of Moldavia and Bukovina. These church institutions, diverse in the aspect of ethnic genesis, dependant on neighbouring political and church authorities, testify to a universal character of the Catholic Church, which crosses national, ethnic and linguistic boundaries.

In the first millenium since the historically proven presence of St. Andrew the Apostle, the church organisation in the Danube provinces developed under the aegis of the Roman bishops. The bishoprics of Cuman (1227-1241), Seret (1371-1434), Baia (1413-1523) and Bacău (1607-1818) are a testimony of common roots of contemporary European culture and constitute a foundation for the 19th century church organisation in the Bukovina region under the rule of the Habsburg Monarchy.

The article constitutes an attempt at a chronological synthesis of church history in the eastern part of contemporary Romania, embracing six historical periods. Each period is related to institutionally established structures of church organisation on the territory of medieval Moldavia and contemporary Bukovina, organically connected with the Lviv Archdiocese since 1796. Further on, a detailed analysis of social and cultural changes on the background of historical events shows the invaluable contribution of Polish clergy in introducing a unified church organisation in Moldavia as well as – in later times – in the Bukovina region.

Translated by Hanna Rybkowska